

„Írásban újra bármit megtehetek”

HEGYI KATALIN BESZÉLGETÉSE KEMÉNY ISTVÁNNAL

– *Beszélgetésünkre készülve azon gondolkoztam, hogy mi legyen az a vezérfonal, amire építve végigtekinthetünk eddigi pályádon. Arra jutottam, hogy életművedből kiválasztok, kiválasztunk jó néhány verset, s arra kérek, hogy ezeknek a verseknek a keletkezéstörténetéről mesélj nekünk. Számomra mindig érdekes volt műhelytitkokról beszélgetni, szeretem a „költészet és valóság” egybeeséseit és különbözőségeit vizsgálni. Nagyon köszönöm, hogy elvállaltad ezt az interjút.*

Kemény István, Horváth Csaba, Hegyi Katalin 2006 májusában Érdligeten, István nagynénjénél. Gál Csaba felvétele

A Nagymonológ című vers az 1996-os A néma H című köteted záró darabja, ami arra enged következtetni, hogy fontos versnek tartod. A datálásból kiderül, hogy ez a vers azok közé tartozik, amelyek rövid idő, két nap alatt megszületett. A keletkezéstörténeten kívül, ha van ilyen, a címről szeretnék megkérdezni. Egy átlagos olvasónak a nagymonológ szóról Hamlet monológja jut eszébe, bár az egyetemes irodalomban számtalan nagymonológot ismerhetünk. Miért ezt a címet választottad?

– Igen, a nagymonológ szóról – jó átlagolvasóhoz illően – nekem is Hamlet monológja jut eszembe, lenni vagy nem lenni. A kilencvenes évek közepén, amikor még volt csütörtökönként Sárvári Kör, és a társaság más napokon is összejött, valamelyikünk felvetette, hogy mindig csak fecsegünk, Shakespeare-t meg alig ismerjük, pedig bölcsészkarra jártunk. És indítottunk

Bartis Attila, Kemény István a közös drámaírási idején Gyergyószárhegyen, 1994-ben. Bartis Attila felvétele

beszámolt a többieknek. Így hát kondicionálva voltam Hamletre '94 júliusában. Szintén ekkoriban Bartis Attilával közösen történelmi drámát írtunk *A Félshent* címmel: 1993 és 1995 között ezért háromszor két hétre megszőktünk otthonról Gyergyószárhegyre. A Szentföldön indult a történet az első keresztes hadjárat idején. Sajnos nem lett kész soha. Lett volna benne egy hamleti nagymonológ, de nem tudtuk jól megírni. Talán ezért is lett nekem végül egy saját *Nagymonológom*. És volt még egy jóval tágasabb oka is ennek a versnek. Akkoriban, a rendszerváltás utáni években kezdődött (igen, pont akkor, amikor „a történelem vége” szlogen söpört végig a világon) itthon a huszadik századi történelem átértékelése, újragondolása, hitlerizmus–sztálinizmus, stb. Akkor nagyon erős volt az a konszenzus, hogy vannak soha nem felejthető történések, bűnök. Ezt én is így gondoltam, de talán éppen ezzel szemben kapott el a gonosz kétely, hogy de, de mindent el lehet felejteni, és bizony benne ragadhatunk egy történelem, sőt idő nélküli örökjelenben. Ma már, amikor torkig vagyunk a történelemtől szóló millió (okos, ostoba, gonosz, jó szándékú, profi, amatőr, tudományos, dilettáns, konteós) narratívával, ma már úgy látom, hogy inkább ellenkező a konszenzus: ó hát persze, hogy bármit el lehet felejteni... meg úgyse lehet igazat mondani a történelemtől... meg nem is kell, mert ugyan kit érdekel már a történelem... az nem is tudomány... és hasonlók. De az én korosztályom egy olyan világban nőtt fel, ahol minden felnőttek volt személyes ügye a történelemmel, ezért én még harminc fölött is azt hittem, hogy a történelmi tudat örök emberi szükséglet, és hogy pár oldalnyi történelmi adat és összefüggés tudása nekünk, európaiaknak az alapfelszerelésünkhöz tartozik. Szóval: '94 nyarán nekem valahogy minden együtt volt egy nagymonológhoz az európai történelemtől. Leültem hát este tizenegy óra körül a pingpongasztal mellé Badacsonyörsön az anyósoméék nyaralójában (Ági és a másfél éves Lili aludtak), és nagyjából fél kettőig megírtam ezt a verset. Megittam hozzá egy litert az apósom szürkebarátjából, pedig ez nem volt a módszerem, és ma se az. De akkor észre se vettem. És jó ütemben ihattam, mert segített.

(Egy töredékvers azokból az időkből az akkori füzetemben, ami mintha azt mutatná, hogy nem a semmiből jött elő ez a vers: *A nagy szavak nem hangzottak el / A nagy nevekkel hasonló a helyzet / A nagy földeken még mindig erdők nőnek / És a nagy szemeken ott feszül a szemhéj // Nem történt még semmi, semmi régi.*

És pár szó a naplóból: júl. 12. kedd: „... leszorulok a garázsba... megírok egy verset ötödfeles jambusokban, és nincs kész, de úgy érzem, ez egy nagy vers. Titokzatos (bár unalmas).”

Nagymonológ

Eljön megint a franciák uralma
 A Nagy Lovagság újra meghatódik
 És elkísér egy újabb rossz királyt a
 Szentföld felé, de félúton csatázik
 S az Elveszítetetlen Ütközetben
 Mindenki meghal, ők s az ellenségük
 A földön ezzel egy időben annyi
 Derül ki majd, hogy dörgött és esett az
 Éjjel: a prognózis szerinti keddre
 Eljött megint a franciák uralma.
 A franciák alatt a múltat értjük
 A Gótikát, az Ancient, a Terror
 Megismételhetetlen stílusukban
 Ahogy csak egyszer élt és halt az ember
 A Gótika, az Ancien, a Terror
 Alatt viszont a Templomot, az Udvar
 Kertjét s a szörnyű Gázkamrákat értjük
 És egyszer elfelejtjük. Itt a vége.
 A kert, a templom és a kamra egyszer-
 Csak jó meleg vasárnap déli fényben
 Érinthetetlen pó-vidéki ház lesz
 Az udvarán öreg pap-arcú autó
 S 1938, örökre
 Az édesanyánk születési éve
 A nagy merőkanál a húslevesben
 Ebéd előtt egy hosszú percre eltűnt.
 Egy hosszú délután elébe nézünk
 Jelek most nincsenek, lecsillapultak

És nem borzongunk, hogyha éjszakánként
 Az egészségünk lombja zúg a szélben
 Mert mi lettünk az erdő, és a házban
 Csak egy üres képernyő zúg, a tenger
 Az emberélet útjának helyén
 Egy nagy, sötétlő allé és a semmi.
 (1994. július 12–13.)

– Úgy emlékszem egy régi beszélgetésünkre, hogy A néma H című vershez volt kész sorod, s volt két történeted. Egy konkrét: édesapád akkor valóban kórházban volt, s egy másik: egy találkozás, ami lehet akár több is, melyek ebben a versben fogalmazódtak meg. S van benne titok, ami a jó vers egyik kritériuma.

– Igen, ma is úgy rémlik, hogy az első két sor volt meg, ez a durva ellentét: világgá menni láttam, de azt hittem, csak sétál. Vagyis egy másik ember életének a teljes félreértése. Nem emlékszem, hogy jött-e szembe pont a János kórház sarkánál ismerős, de az a gyanúm, hogy nem: ez egy kitalált szituáció lehetett a versben. De apámat tényleg agydaganattal műtötték. Hetekig életveszélyben volt, minden nap bementünk hozzá. A naplóban szó van még arról is, hogy

kiállítás nyitottam meg a Francia Intézetben. Erre egyáltalán nem emlékszem, de a néma H akár innen is jöhetett, a franciák néma H-jából. A H persze a kórház, de mivel a vers témája egy külföldre költözés, Magyarország H-ja is fontos. És végül én magam, illetve az, aki a versben mesél, a hülye zavarával együtt pont olyan, mint egy néma kis h, amit/akit nem kell kimondani: ott van, de mintha ott se lenne.

(Ugyanaznap, amikor ezt a verset írtam, van egy másik vers is a füzetemben, letisztázatlan, nem jelent meg soha. De ebben is van egy utcai találkozás, csak H-tábla nélkül: *Elhúlsz, melegszel, nem jövök. / Melegszel, elhúlsz, ott, ahol vagy / melegszel, elhúlsz: árapály / Elhúlsz, melegszel, útnak indulsz / Meglátsz a rozsdás villamosból / de meg bírod állni, hogy leszállj.*)

A néma H

*Világgá menni láttam, de
azt hittem, csak sétál,
sétál a nagykabátban,
a szerelem idején együtt
vásárolt nagykabátban,
sétál csak úgy, vagy sétál
de világgá akar menni,
azt hittem, hogy csak sétál
és nem fog világgá menni,
világgá menni láttam,
nem gondoltam, hogy ennyi.*

*A hatalmas, néma H-nál
futottunk akkor össze
(kórházba rohantam éppen,
a műtét előtt apámhoz),
a hatalmas, néma H-nál,
a járdaszélen álltunk.
Mondta, hogy világgá megy,
mondtam, hogy sietek sajnos,
mondta, hogy akkor menjek,
motyogtam: akkor én is...
mosolygott: szia, és elment.*

*Az utca lejtett előtte
és emelkedett előttem,
emelkedett és lejtett,
végig működött közben.
(1995. április 14.)*

– Egy nap élet. Ez a vers máig a legnépszerűbb versed. Sokan kívülről fűjják passzusait, akár az egész verset, a YouTube-on többek előadásában hallgathatjuk meg. Verssel ritkán fordul elő ilyen „közönségtalálkozó”. A Quimby Most múlik pontosan című számához hasonlítom a közönségsikert, igaz, tíz évvel korábban írtad ezt a verset, de a Petőfi Irodalmi Múzeumban a 2006-os Múzeumok éjszakáján az első költői koncerten ténylegesen is találkozott ez a két mű.

Készülődés az *Egy nap élet* című költői koncertre. Szirmay Ágnes, Kemény István, Fráter Zita, Hegyi Katalin, Kiss Tibor a Szabadság hídon, 2006 júniusában. Gál Csaba felvétele

Ezt a versedet Térey János ikondarabnak nevezi, s Te magad is azt mondd: „A jobb verseim közül leginkább ez emlékeztet egy jó versre.” (https://www.muut.hu/archivum/26884#_ftn6) Kappanyos András tanulmánya a *Turista és zarándok* című kötetben (JAK + Prae.hu, 2016) érdekfeszítő, a vers újabb és újabb rétegeire hívja fel a figyelmet. (Elérhető még: http://real.mtak.hu/43147/1/1_nap_élet_u.pdf) Szeretném, ha mesélnél arról az osztálytalálkozóról, ami elindította ezt a verset. És ha már a költészet és valóság közötti különbségekről beszélünk, áruld el: azon a bizonyos nap kora délutánján ültél-e a 61-es villamoson, vagy más miatt választottad ezt a jaratot? Például a születésed éve miatt?

– Igazából nem történt semmi különös. Egy jóféle tizenötödik érettségi találkozó volt. Jó osztályunk volt, szerettük egymást. Az érettségi után pár hónapig még havonta találkoztunk, de aztán mégis szétestünk. Ötéves találkozónk még volt, de tízéves, ha jól emlékszem, nem. De a tizenöt éves osztálytalálkozóról sokan mondják, hogy különlegesebbek a többinél. Olyankor egyensúlyban van a múlt és a jövő. Még bőven ifjúság, már bőven felnőttkor. A krisztusi kor környéke. Egy kerthelyiségben ültünk össze 1995. június harmadikán Budaörsön, a Semmelweis utcában, ami keresztezi a mi utcánkat, az Öntő utcát, úgyhogy a szüleim házából sétáltam át az osztálytalálkozóra. Az érdemi része (amikor sorra mindenki elmondja, mi van velem, hogy él) két-három óra alatt lezajlott, ahogy kell. A gyerekesek hazamentek, de az én kislányaim Badacsonyörsön voltak az anyukájukkal, úgyhogy én ráértem. Éjjel taxikkal átmentünk a falu (na jó, már akkor is város!) másik végébe, a Törökugrató mellé, biliárdozni. És aztán hajnalban visszajöttünk a kerthelyiségbe, ahol a reggeli nyitás előtt is lehetett ülni. Többen voltunk, mint öten: Peti aludt az asztalra borulva, de Vali, Gyula, Pista, (és kik is még? Gábor? Jancsi?) és én végig bírtuk. Erre elég büszke voltam, mert ezek sportolók voltak, az osztály menői, én meg a nem egészen előírászerű jó tanuló, akit az utolsó másfél évben vettek be maguk közé. Egy szóra se emlékszem, mit beszéltünk. Csak jó volt, és gyönyörű a hajnal. Egy kicsit furdalt valami, hogy ennek a napnak annyi, de sokkal erősebb volt a jó érzés, hogy ez így helyes, egy ilyen pont így kell végigcsinálni: nekem most ez a dolgom és semmi más: az, hogy itt üljek félrészegen, nézzem a hajnalt a többiekkel, mert ezt most a világhoz teszem hozzá.

61-es villamos: arra se emlékszem, hogy hónapokkal később, amikor a verset írtam, eszembe jutott-e, hogy mi voltunk a '61–62-es évjárat (logikus lett

Szalagavató utáni buli: Domján Sándor, Kemény István, Farkas Tünde (Erzsébet), Budaörs, 1980

volna). Talán igen, de nem ezért lett 61-es: egyszerűen ez a villamos jár az Alkotás utcában, ez visz hazafelé Budaörs felől az Újlipótvárosba. Vitt volna, de a valóságban nem ültem aznap a 61-esen, mert Vali (ő ékszerész lett, erre emlékszem) hozott be a városba kocsival, ő nem ivott egyáltalán. Talán a Margit-hídnál tett ki. Ezek vannak meg most 2021 márciusában a valódi tizenöt éves osztálytalálkozómból. Tavaly lett volna a negyvenedik, de a járvány elvitte.

(És most megkeresem a naplómban, hogy mit írtam az osztálytalálkozóról. A napló kegyetlen: „Ugyanaz a megszeppent, kioktatható, szerencsétlen kamasz vagyok.” Hm. Majd két nappal később még egy mondat: „Este kínlódom; csak egy érettségis versötlet.”)

Egy nap élet

*Harmincháromból húszan maradtunk, tizenöt év után
szép ez is,*

*Egy óra múltán a kocsmáros behordta fölöslegessé vált
székeit.*

*Férfiak és nők, fiúk és lányok, június, este,
sátortető,*

Könnyű zsvvaj volt, nagy szavakkal előre föl nem
 törhető.
 Nagy szavak váltak könnyű zsvvajjá, tizenegy autó
 odakint,
 Húszan maradtunk: húsz ruha és pénz, tizenegy autó:
 a valamink.
 S máris megy kettő: „tudod, a kölkök nélkülem nem
 alusznak el”,
 A másikért meg itt a férje: a sövény fölött már
 ott a fej,
 Valaha fontos a harmadik volt: pohárral áll, hogy
 menni fog,
 Az asztal mögé bezárva ültem, mutattam: „Kibújni
 sem tudok.”
 Valami szél jött és bodzaszag volt, eltelt a második
 óra is,
 Mutatta: „hány van?”, mutattam: „Három. Hát neked?”, „jön a
 harmadik.”
 És ezzel átbújt mellém az asztal alatt, hogy „még egy
 pillanat,”
 Mesélt, mesélve újra átbújt, s még mindig mesélve
 elszaladt.
 Átmásztam én is, hogy elszökésre, menekülésre
 kész legyek,

Egyszer csak mégis délelőtt van, öten maradtunk,
 részegek.
 Egymás nyitott-könyv-életéből kihullott könyvjelzők
 vagyunk,
 Szavakba öntjük a közös eszmét, ami csak annyi:
 még ígyünk.
 Repülő zúg a másik égen, kezdődő, pontos
 napsütés,
 Figuráit kirakja lassan a gyümölcsfák közé a
 nemsötét,
 Fagyíért jön be egy család, a kocsmárosné a
 kertbe ment –
 Betelt a hetünk, és az Isten mégis csak teremt
 és teremt...

Itt volna vége, de életemmel nem szolgáltam rá
 erre sem,
 Ha délelőtt volt, hát délután lett, haza a hatvan-
 egyesén.
 Mért mondjam ennél pontosabban, hogy nemsokára
 meghalok
 S nyers boldogság, vad reménytelenség együtt se tett ki
 egy napot –
 Az a nap kéne mégis, egyben, legalább az a
 csonka nap,

Hisz máskor úgyis csak semmit mondok, és nekem is semmit
 mondanak.
 Annak a napnak a délutánján fél kettő körül
 volna most,
 Már annyit éltem volna eddig, hogy elég is lenne,
 hogy vagyok,
 Bolyongásvégi nagy türelmet vinnék haza a
 pénz iránt,
 Erdőbe mennénk a gyerekekkel, úgy élnénk le a
 délutánt,
 Órára, tükörbe, más szemébe estig már nem pil-
 lantanék,
 Azon a napon mesélés utánig megtartana a
 tartalék.
 S ha alszanak már, kilenc után, el meztláb akkor
 menni csak,
 Legvégül még kifutni innen, mint bölcsnek hitt, öreg
 férfiak.
 (1995. június – 1996. február 25.)

– Az eperfa lombja és a Tíz csillag című verseid teremtő élményei a gyermekkor helyszínein születtek meg. Össze lehetne gyűjteni az összes ebbe az élménykörbe tartozó versedet. Jellemző Rád, hogy ebben az életszakaszodban, a felelős felnőtté válás éveiben, a múltad, a környezeted, a családot foglalkoztat, ebből kell felépítened a jövőöd életed tartalmát. Úgy tűnik, ez erősen működik benned talán azért, mert feleséged révén a tiédnél „korszerűbb családba” kerültél, s ez fokozta a szembenézést, a múlt megértése iránti vágyat. Kérlek, erről a két versről mondd el a magad történetét!

– Mondják, hogy mindenkinek van egy gyerekkori Kertje. Az enyém az Érdliget, Tarna utca 14-18. Három keskeny telek egybenytva. Hatszáz négyszögöl. Van egy lapos felső része és egy meredeken leszakadó alsó, vagyis a fél kert domboldal. A felső, Tarna utcai front egy gyönyörű jegenyesor: ezen

Az érdligeti kert 2006-ban. Gál Csaba felvétele

át lehet belépni a felső kertbe (itt áll a két ház: a mienk és a nagynéném), az alsó kert pedig négy terasszal, lépcsőzetesen éri el az alsó utcát. Szóval van a kertben domborzat: fennsík, hegy, völgy, ellátni egészen Nagytétényig. A terület nagy része dzsungelszerűen elvadulva, főleg a teraszon: gaz, bozót, szőlőindák a fák lombjába gabalyodva. Nyáron áthatolhatatlan. A kert fái öregek, egy díszgyümölcsös maradványai: cseresznye, meggy, barack, mindenféle gyümölcsfa. Az alsó utca felől az akácok megállíthatatlanul nyomulnak fölfelé. Apám néha nekiesik baltával, és kiirtja az akácost, ami a következő évben a duplájára nő vissza. De: a felső kert peremén áll két szép juharfa egy-egy műkö virágtartóval – és ezek közül vezet le egy lépcsősor az alsó kertbe, teraszról teraszra, bele a dzsungelbe; és ez a lépcső nagyvilági, még ha betonból van is, és nagyrészt már szét is fagyott. Akármilyen szegényesen és pusztulóan, de ez a kert bizony park volt, annak készült, díszbokrokkal, díszágásokkal – ha tetszik, ezek egy hajdani magaskultúra nyomai. (A kertet és a nagynéném házát a környék legendái szerint egy csokoládégyáros építtette a harmincas években a szeretőjének.) Itt laktunk 1970-ig. Én kilencéves voltam, a húgom nyolc, amikor elköltöztünk. De a nagynéném ott lakott haláláig, 2011-ig. A házát és a telekrészt 2014-ben adtuk el. Vagyis az én életem nagy részében megvolt a Kertünk.

A sétabotos bácsit pedig tényleg láttam. Tényleg végigment egyszer a Tarna utcán. Csak egyszer. Olyan régimódi halszálkás zakót, lovaglónadrágot, kalapot, mint az övé, láttam máskor is (meg sétapálcát is: a nagyapámé is megvolt még, csak a Nagyapa nem volt már) – de ahogy a bottal bánt, azt a hanyag eleganciát csak filmekben láttam azóta is. Vagy ott se, mert ez a valódi elegancia volt. Maga az úri hanyagság. Az a fölény volt a bácsi minden mozdulatában, abban a közönyben is, ahogy rám se nézett, hogy őt védi egy burok: a méltóság, a korszakidegenség, a megjátszott szórakozottság. De közben a bonyolult, bohóc-os mozdulatai a sétapálcával félelmetesek és kísértetiesek is voltak – mintha még mindig lenne hatalma, és mintha éppen arról akarná elterelni a figyelmet. Mintha nagyon is érdekelné, hogy nézik. Nem bohóc, inkább bűvész volt: a sétapálcámat figyeljék, mert csalok! Vagy inkább illuzionista, aki saját magában is fenntartja az illúziót, hogy még mindig ő az úr: ura a helyzetnek, ura a földnek, ura a népnek. Főlénye megvetés is volt. Talán külföldről jött vissza, körülnézni. Talán az övé volt régen Érdliget.

A *Családi kör* alapvers volt otthon. A húgommal együtt kicsi korunktól tudtuk fejből az első versszakot. Volt egy nagy eperfánk is a két ház között az udvaron, és az tényleg feketén bólingatott. (Tehenünk persze nem volt, de Stiegleréknek a szomszéd utcában több is.) A *Tíz csillag* című versem tulajdonképpen függelékek készült: megcsillagozni és magyarázni *Az eperfa lombját*. De aztán valahogy külön vers lett belőle.

(Napló: „A sétabotos vers végre elindulna, de leesik a fejem az álmodástól.” 1996. jan. 6.)

Sorok a füzetemben a lap tetején *Az eperfa lombja* fölött: „Tele volt a világ akkor bűnösökkel” „Ezek a lépések 300 éve háborút bírtak volna eldönteni”; „a nagy bűnt elkövették / élt még aki tette”; „egyszer látott dolgok titokká rohadtak”; „de addig ítélet nem lehet kimondva / amíg kihajt nálunk az eperfa lombja”).

Az eperfa lombja

Honnan tudjam, mit láttam még működésben?
 Mi volt az a bácsi ott a napsütésben?
 Megjelent az utcán, rövid utca volt az,
 benne volt a kertünk, kerítése korhadt,
 ő ment, honnan tudjam, hogy mivel törődve?
 Néztem, hogy a sarkon eltűnik örökre.
 Nem jelentett jót, de nem jelzett veszélyt sem,
 mint egy krákogás az elmondott mesében.

Idős úr volt, szikár, katonásan ép test,
 vadászruha, kalap, halálpontos léptek,
 tekintet előre, érett, szinte fénylik,
 mint hogyha nézhetne akár másfelé is,
 derűs volt, sőt, szép is, mégis féltem, mert egy
 sétabot is táncolt a léptei mellett:
 egyet koppan, aztán egyet szúr előre,
 szúr-koppan-szúr-koppan, sújt a levegőbe.

Akkor már húsz éve volt délben is este,
 öt éves sem voltam, nem tűnt föl az este,
 aznap kérdeztem csak, mért van mindig este,
 azt mondtad, butuskám, hiszen nincs is este!
 nem hittem, de este tényleg jött az este,
 megmutattad: látod, ez most tényleg este,
 cigarettás kézzel legyintettél: „édes!
 sétapálcát láttál, ma már nevetséges!”

Akkor a régi volt éppen eltűnőben,
 volt minek eltűnni abban az időben,
 ami korhadt akkor, azt korhadni hagyták,
 ami jött az utcán, inkább menni hagyták,
 bár akkor a Nagy Bűn készen volt már régen,
 s ami száradt, jórészt megszáradt a kézen.
 Öreg kezek újból játszani tanultak,
 botot ugráltattak fürge, csontos ujjak.

Honnan tudjam, mit láttam még működésben,
 most, mikor az új is lassan eltűnőben,
 mi járta utolsó sétáját el aznap
 színét és visszáját hordva a gonosznak?
 A nagyvillany aznap nem volt csak leoltva,
 aznap kavargott úgy az eperfa lombja,
 mesétekből egyszer látszott, hogy kíméltek,
 aznap kérdeztem meg a sötét miértet.
 (1996. január)

Tíz csillag

*

Akkor még a régi házban laktunk a Hat Jegenye alatt, egy dombtetőn. Abban a kertben tiltott fa nem volt, de a hat vastag jegenyetörzs megmászhatatlanul állt ott. Azok a fák maguknak nőttek, ránk csak délutáni árnyékuk vetődött. A környék legjellegzetesebb tereptárgya volt ez a hat fa, Oroszország számos mai tábornokának fiatal repülőhadnagy-kori emlék.

Az érdfilgeti Tarna utca jegenyéi, 2006. Gál Csaba felvétele

**

Volt egy eperfa az udvarunkon, de az amerikai szövőlepké tanyázott benne. A hernyók július végére lerágták az összes eperfalevelet, beszótták az ágakat, és szétmászta a kertben meg a házban. Párnán, cipőben, nyakban, pohár vízben találtuk őket. Sértődött fa lett az eperfánk: gyümölcséhez nyúlni nem volt gusztusa senkinek.

***

A második vatikáni zsinat legfőbb miseszöveg-változtatásának kihirdetése az ó-érdfilgeti templomban. „Kedves testvérek. Mostantól ehhez a részhez, hogy 'sokszor és sokat vétkeztem gondolattal, szóval, cselekedettel', hozzátesszük még ezt is: 'és mulasztással'. Mondjuk tehát...” Nekem csak a pesti templomok tetszettek. Az ó-érdfilgetinek még tornya sem volt. Nem is templomnak épült. De talán éppen a mulasztás bűne emelte be aznap végre a római katolikus Anyaszentegyházba.

****

Több mint harminc év telt el azóta. Pesten lakom északi fekvésű emeleti lakásban, ahova csak júniusi reggeleken jut be a nap, és tiszta, derűs éj az már, ha a szemközti ház teteje fölött tíz csillag megszámlálható. Családom kérvények fő érve, magáról a család szóról máig is a régi jut az eszembe. A kertről az a kert, mindenről az a minden. Olvasószemüveg van a kertemben felejtett könyvben: nem fújhat akkora szél a lugasban, hogy lapozni bírna. (1996. február–március)

– Azt mondtad Bartis Attilának, hogy a jó vers az, amelyik: „elejétől a végéig jó, sehol nem jár üresen, van benne titok és ifjúi program...” (Amiről lehet, 21. l.) A Valami a vérről biztos ilyen. Örülnék, ha ennek a versnek a titkairól beszélnél, s a rock and rollról, ami ebben a versben fellelhető.

– Az a tizenéves korom követelménye volt, hogy legyen egy versem egy olyan ifjúi programmal, mint József Attila *Tiszta szíve*ljében: ki kell mondani, hogy mit akarok csinálni az életben! De ez a vers, a *Valami a vérről* már nem éppen az ifjúkoromból való – legfeljebb csak a mából nézve. Inkább arról szól, hogy megy az élet, megy, és az „ifjúi program” nem halad. Kirabol az élet, mint egy régifajta kardozós kalandfilmben, ahol fát döntenek a hintó elé. És a vér meg a bor... ezek a költészet szimbolista, vagy akár adys közhelyei, a rock and rollal megfejelve: az élet egy díler, aki hozza a cuccot, hogy élhess, pöröghess. Bort hoz véért, vért hoz borért. Készséges persze, de csak ő jár jól, akár tizen-nyolcadik századi haramia, akár 20. századi drogkereskedő, mindenképpen kirabol, vigyázz. Odavet valamit neked, valami emléket a gyerekkorodból, egy kardozós kalandfilm részletét, nesze rágódj rajta, hogy mért rágódsz rajta még harminchat évesen is. És a vers arról szól, hogy csinálj már valamit az életben, meg arról, hogy úgyse tudsz mit csinálni, de akkor legalább tedd meg azt az egyetlen dolgot, amit mégis tehetsz: Ess pánikba! Rémülj már meg!

(Életkörülmények ekkoriban: pár év, és negyven vagyok, gyerekeket kell eltartanunk, nincs pénz, állandó nyomasztódás van, elkeseredett veszekedések otthon. Naplót ekkoriban nem írtam, pár sor az akkori füzetemben pár oldallal ez előtt a vers előtt: *Egyedül volt az eszével / furcsa pár / előbb egy könyvet olvas-*

Kemény Zsófi, Kemény István, Kemény Lili, Szirmay Ágnes, 1998, Főnix-ház udvara, Wallenberg utca. Tátrai Vilmos felvétele

tak, aztán / megnéztek egy gengszterfilmet / de végül mégiscsak ott / cigarettáz-
tak a konyhaablakban / újra. / Peregtek, peregtek az események / kutyát ütöttek
odalent / azt mondták neki, kussolsz, / és megszólalt egy autó. / Csupa olyan ügy,
amihez / kéne érzés. És az neki nem volt.)

Valami a vérről

Az élet dönt fát a hintó elé, maga az élet,
az élet dönt fát mögéje, ha megállt,
az élet kavarja meg a lovakat, az élet,
a fák közül az üvöltéseket ő hajtja ki,
a lesből a zsványokat ő hajigálja a célra.
Az élet metszi el a torkokat, maga az élet,
adja el a hintót, az élet, az élet.

A véren tanul, a véren gyakorol, a véren
próbál embert, gondolkodik a véren,
kifürkészi az útjait, ahol kibuggyan, ő is ott van,
szereti a vért, bort ad érte,
menj, vigyél neki, csengesd föl, alszik,
de akkor is bort vagy vért ad érte,
lejön a kapuba, hozza bármikor. Te még
nem ismered, az élet, az élet.

Te is szereted, ne tagadd le. Csinálj valamit,
mert elmegy, elmegy. Szökik, üti-veri a lovakat,
szökik a zsákmánnyal, viszi az egészet,
és közben elszórja, elmulatja,
beváltja kísérezzenére, arra
a gyerekkori, vacak filmzenére,
amivel már annyiszor átvért. Végül
a füledben hagyja a maradékot:
dúdolva, füttyülve halsz meg, te hülye.
(1997. december 14.–1998. március 29.)

– Ezt a verset azért választottam be a kommentárokat váró sorozatunkba, mert úgy gondolom, hogy a „keresztény és közép” mint társadalmi kategória, értékrend a Te lényeged, s megfogalmazásod azok számára, akik ebbe a társadalmi csoportba helyezik el magukat, érvényes definíciót adsz. Kicsivel több, mint egy évig formálódott a szöveg, bizonyára a keletkezés hosszabb ideje magával a témával is összefügg. Lehet, hogy tévedek.

– Definíciót nem tudok adni a keresztény középosztályról, és nem is merném megpróbálni. A családom anyai és apai ágon is ide tartozott, vagy inkább innen próbált nem kizuhanni. A nagynénémnek hitoktatói diplomája volt, az apámat egy ideig pálos szerzetesek is nevelték, az anyámat pedig két bigott özvegyasszony: a nagymamám és a dédmamám. Mindannyiuknak bőven voltak negatív tapasztalatai a katolikus egyházzal és a külsődleges vallásosságról, és kaptam is ezekből bőven. De az is otthonról jön, hogy nekem a „keresztény”

szó elsősorban jót jelent. És a „keresztény középosztály” kifejezésnek sem az a mérgező jelentése az elsődleges számomra, ami borzalmas bűnökre vezetett a 20. század első felében, hanem a középosztálynak azt a részhalmazát jelenti, ami a kereszténység parancsait igyekszik követni. A kereszténység az a vallás, aminek a szeretet a fő parancsa. És ez csapda is. Egy embert is nehéz szeretni, nemhogy mindenkit. A keresztény ember ezen többnyire elbukik. De újrakezdi, mert muszáj. És ilyenkor leselkedik rá a legfőbb veszély: könnyen hiszi azt, hogy ő jó: hogy ő a jó: merthogy mégiscsak jobb annál, aki nem is próbál szeretni. És ha még üldözik is, mint az 1990 előtti politikai rendszer, akkor joggal hiszi, hogy azért üldözik, mert ő a jó – és nyilván a rosszak üldözik, ki más. És könnyen akkor is ezt hiszi, amikor már rég nem üldözik: 1999-ben is, és még 2021-ben is. És innen (egyfajta mártírtudatból) jönnek a bűnei: önteltség, kevélység, felületesség, kirekesztés. Mindez nagyon hasonlít a marxizmus-leninizmus, vagy urambocsa a politikai korrektség radikálisainak az önteltségéhez, kirekesztéséhez. De ezek a mozgalmak soha nem hirdették meg a szeretet parancsát. Ezt csak Jézus tette meg, és ezért a szeretetlenség mégiscsak egy keresztény embernél tűnik fel a legjobban: hidegségként.

Kemény István és Kemény Marianne az „örökké félkész budaörsi háznál”, 1973-74 körül

Örökké félkész budaörsi házunkban a szintelválasztó deszkákon át esténként felhallatszott hozzánk az emeletre a vatikáni rádió: apácakórus mondta a Rosariót, a rózsafüzért. Volt abban a monotóniában nagy erő, de félelmetes hidegség is. Nagymama és Dédmama hallgatták odalent minden este. Az apám meg túrte, pedig az agyára ment, tévézni akart, ahogy mi is. Az anyukám ment

le sokszor, és kérte meg őket, hogy halkítsák le egy kicsit. De akkor Dédma nem hallotta. Állandó konfliktusforrás volt ez otthon. Elsősorban nyilván az apám hidegsége miatt, aki meg nyilván a Vatikán hidegségét hallotta bele az apácák hangjába. Mert ezt ő ismerte gyerekkorából. De ő mégsem volt egy egyszerű, tévészős, kádárkori kispolgár, mert ha nem tévezett, akkor például Isten és a Big Bang összeegyeztetésén gondolkozott. És hasonlókon. Vasárnap délelőtt pedig misére mentünk. A Mátyás-templomban a Lorettói-kápolna melletti sötét kis ficakban ültünk le, és a padon ülve hallgattuk a Haydn-, Mozart-, Kodály-miséket. Apám áhítattal. Én meg untam. A templom dugig volt: ott volt a keresztény középosztály. Ültek, álltak, alig fértek, nem tudták, amit mi tudtunk, hogy van ez a sötét sarok, ahol mindig van hely a padon, ahol le tud ülni a családunk. Ebből a sarokból néztem a keresztény középosztályt, és vártam a mise végét. Róluk és értük szól ez a vers. Beleírtam a hidegségüket (-ünnket), a szeretetlenségüket (-ünnket), az önteltségüket (-ünnket). És igyekeztem beleírni azt is, hogy milyen az, ha néha-néha sikerül szeretniük (-ünnket).

Szirmay Ágnes és Kemény István házasságkötése a Balzac utcai házasságkötő teremben. Első sor második és harmadik személy Kemény István szülei: Kemény Józsefné Máthé Annamária, Kemény József, valamint más családtagok, 1990. november 17.

Keresztény és közép

Hideg. Hideg az egész család.

*A Ráday utcai ág is hideg,
a Polgár utcai ág is hideg,
a budakalászi ág is hideg,
ugyanaz a hideg kézfogás.*

*Hideg már az első biztos ősnél,
a királynő testőrnél Bécsben
és hideg a kétéves Luca Teréziánál
a bölcsődében, idefenn.
Hideg az egész tákolmány.*

Sehol egy öngyilkos, sehol
egy betörő, sehol egy rohadt
szemét, mert hideg.

Becsülettel kielégített, de félig
megőrült feleségek, férjek
fel nem melegítik, mert hideg.

A szeretet neki hosszú,
de – mint a jég – nem is
lehetetlen, hideg.

A gyűlölet neki nehéz
de – mint a gőz – nem is
lehetetlen, hideg.

Hideg, hideg az egész család.
A Ráday utcai ág lakása,
a Polgár utcai ág lakása,
a budakalászi ág lakása
előtt is ott a szürke korlát.

A barátok ezerszer látják,
mert vannak barátok, és van szemük,
de a barátok mindhárom ágnál mások,
nem járnak össze, nem ismerik egymást.
az a korlát nem érhet körbe
de ha körbeérne, akkor mi van?
drágább lesz a kenyér? Hideg.

Hideg az egész család.
Halakat, rákokat, skorpiókat
tart a fejében és vicceket,
mert a társalgás könnyen átcsap
beszélgetésbe, hideg.

El se hinnéd, ha elsorolnám,
milyen hősokeket fojtott el egymaga.
Darwint és Freudot a szakálluknál
ragadta meg. Petőfit azzal,
hogy túl keveset élt, Bartók
Bélát meg egyetlen szóviccel
Dénes bácsi terítette le, húszban.

Hideg.

De nehogy valami tragikus, nagy nép
öntelt osztályát képzeld ám el,
ami a vesztébe rohan, és hiszi, hogy ő
csinálta a háborút, pedig csak

*frontra megy, széthullik, elfújta a szél...
már hallom is a színészeit!
jaj, nem! ez csak egyetlen család,
ami történetesen hideg.*

*Beleszületni egy pillanat műve,
szabadulni tőle csak gúnnyal lehet.
Együvé tartozás a többi.*

*Mert másfelől magát a sátánt
is felnevelné. Mert a gyerek az
gyerek. Ha már megvan, hát felnevelné,
vasárnap rántott húsrá várná,
mikor már felnőtt, akkor is,
családja helyett családja volna,*

Mózessy Rebeka keresztelője. Keresztszülők: Kemény István és Mózessy Lívía. Jobbra a szülők: Kemény Marianne és Mózessy Egon. Táltos utcai templom, 1989 márciusában

*pedig tudná mindenki hallomásból,
hogy ő lett a Sátán, és senki más,
és a Sátán se tudná, sírjon vagy nevéssen
az ebédnél, ha megkapná a kérdést:
ugye azért nem iszol túl sokat?*

*Hideg, hideg az egész család.
És felmelegszik és örökre sértett
de megbocsátja, majd lehül,
és ezt csinálja csendesen.
Kihajtasz rajta: húsz év,
elfonnyadsz rajta: hatvan.
Veled is meg van áldva és
nélküled is, te jó gyerek.
előre emlékszik, előre tervez.*

Ott lesz a végén és képvisel.
Misét mondat, mert mindenre gondol.

Mindenre gondol.

„Ne emeljük föl szívünket,
fölemelkedik az ügyis.”
(1998. február–1999. márc. 20.)

– A méhész című versed az 1996-tól 2000-ig tartó költői korszakod pihentető verse számomra. Laikusként úgy képzelem, hogy az a sor lehetett meg a fejedben, hogy „valami zümmögjön nekem”. Nekem legalábbis a vers ismeretében ez a lány ritmus, rigmus rögzült, s ezt ismételtetem, ha nyári napon méhek, darazsak ke- ringenek körülöttem.

– Hú, nem emlékszem. Arra tippelek, hogy az lehetett meg először, hogy egy méhkaptár ugyanúgy zúg és zümmög, mint egy trafószekrény. És még a formájuk is hasonlít.

(Megkerestem A méhéset az akkori füzetemben. Ez van felírva az előző lap tetejére: aki méhész volt, villanyszerelő lesz / aztán a végén megint méhész / és valami zümmög neki. Szóval azt, hogy „valami zümmögjön nekem”, a rímhely- zet hozhatta arra, hogy „méhészkedem”. És az is jól látszik a füzetben, hogy akkoriban nem is ezt a verset akartam megírni, hanem egy másikat. A méhész tehát szinte véletlenül jött. Azt a másik verset elkezdtem jó párszor, de nem lett belőle semmi. Az lett volna a címe, hogy A tizennyolcadik század. Pár sor ebből a versből: Az unalom halvány fényénél utazunk / lovag jár előttünk, ez a kalandjai fénye; a táj fekszik, de ha szidjuk, felkönyököl / a villanykapcsolóért tapogatózik / de ez csak a tizennyolcadik század. Legyint. Szóval, az elektromosság közös téma A méhéssel.)

A méhész

Hatezer évig voltam méhész,
száz éve vagyok villanyszerelő.
Ha nyugdíjba megyek, majd újra méhészkedem.
Valami zümmögjön nekem, zümmögjön nekem,
zümmögjön nekem, zümmögjön nekem,
zümmögjön nekem.
(1998. augusztus)

– Az Égi harmónia című versnek érdekes története van. A történet állomásai, ha csak a dátumokat sorjázom: 1991. december, 2000 a Harmonia Cealestis meg- jelenésének éve, és 2000 decembere. Kérlek, meséld el a két vers (Haláldal és Égi harmónia) születésének történetét!

– Ennek a két versnek majdnem ugyanaz a szövege. Csak a címük és az első soruk különbözik. A Haláldalt 1991-ben írtam, megjelent folyóiratban, aztán kötetben is. Beleírtam a nevemet az első sorába: „Édes nevem, Kemény István”. 1999 őszén Esterházy Péter szeretetteli, könnyed, titokzatos, derűs,

Térey János, Esterházy Péter, Békés Pál, Karafiáth Orsolya, Háy János a Frankfurti Könyvvásáron, 1999. októberében. Kemény István felvétele

elegáns, ellentmondást nemhogy nem tűrő, hanem fel se tételező, kicsit kaján, kicsit konspiratív, kicsit leeresztkedő, kicsit feudális, nagyon kedves és nemhogy ellenállhatatlan, hanem egyszerűen imádnivaló mosollyal (*nem találunk szavakat Esterházyhoz*) közölte velem, hogy meg fogok lepődni jövő tavasszal. Egyértelmű volt, hogy a készülő könyvébe vendégszövegnek választott tőlem valamit. Így is volt: az egyik főművébe, a 2000-es *Harmonia Caelestis*be tette bele az én *Haláldalomat*! És új nevet írt a nevem helyére: Esthajnal. Szébb nevet kaptam tőle, mint a – valljuk be – majdnem ronda Kemény István. Sőt, a saját neve első három betűjét is ideadta nekem: Est. És a vers mellett szépséges Esterházy-mondatokkal utalt is rám: hogy a vers szerzője egy bizonyos István diák. Büszke voltam nagyon, mert kevés emberre néztem úgy, mint egy félistenre, de Esterházy Péter ilyen volt. De akármilyen büszke voltam, én akkor se vagyok István diák. És akkor se, ha a versem éppen arról szólt, hogy nem fontos a név. Arról szólt, igen, de egy kicsit mégis fontos. És akkor bizony úgy döntöttem, hogy gögösen, komplexusosan, görcsösen, alattomosan (magamra *se találunk szavakat*), akárhogyan, de egyértelműen visszaveszem azt, ami az enyém: a versemet. És visszavettem: a következő verseskönyvembe, a 2001-es *Hidegbe* beletettem a *Haláldalt* új címmel: *Égi harmónia*. Vagyis *Harmonia Caelestis*. A nevem helyén viszont meghagytam az Esthajnalt: ez volt a kompromisszum. Vagy inkább szintézis. És helyreállt a Harmónia. Bennem. Mert ez nekem volt fontos.

(Szomorú epilógus: ettől a kis epizódtól teljesen függetlenül, egyszer a kilencvenes évek első felében a négyeshatoson összetalálkoztam Esterházy Péterrel, és ő pár szó után azzal engedett el, hogy aztán beszéljünk már egyszer, hívjam fel. Nem mertem felhívni. Amikor később mégis beszélgettünk, nem ezért beszélgettünk. Kezdetől fogva bánt ez. És öt éve, mióta meghalt, még sokkal jobban.)

Égi harmónia

*Édes nevem, Esthajnal
menekülj, menekülj
a csupasz emberről
szállj el, szállj el*

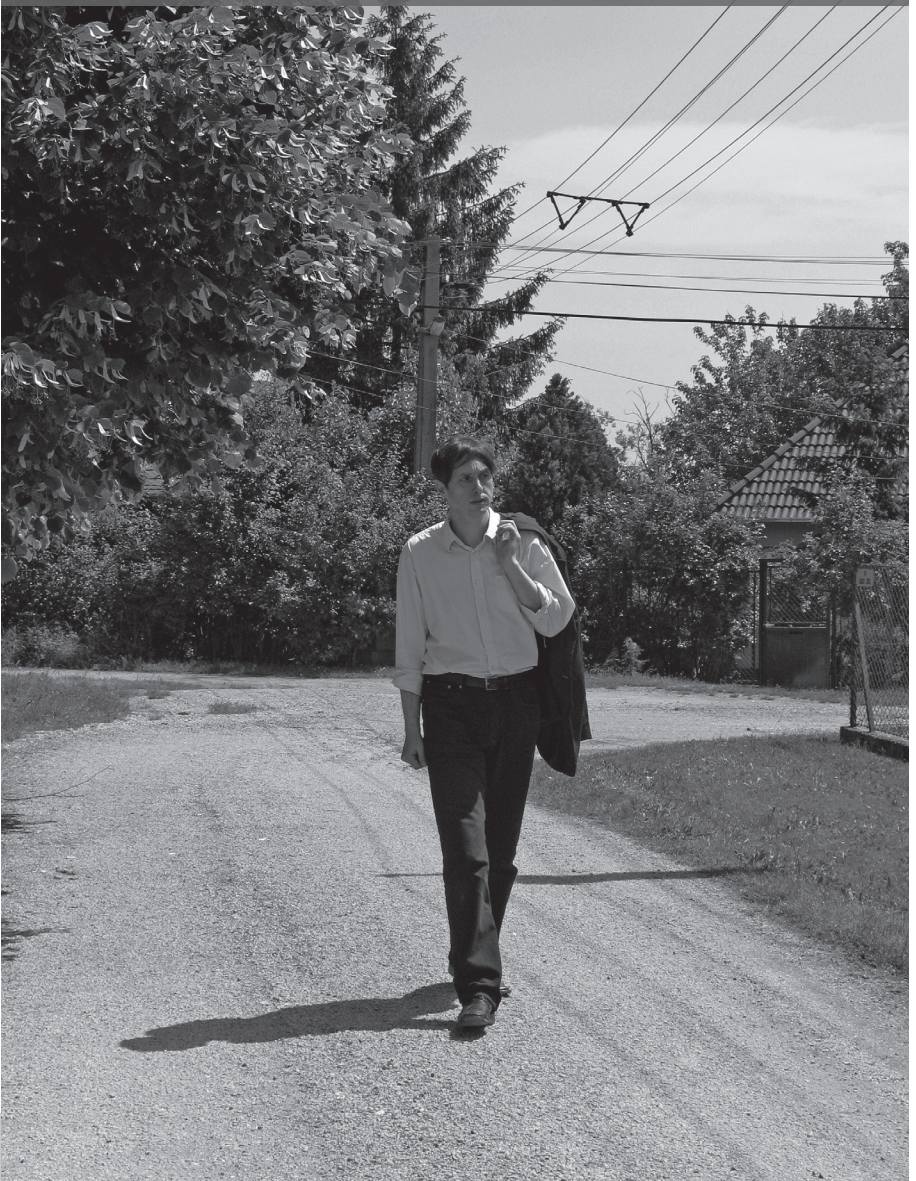
*Az égnek már nincs neve
a földnek már nincs neve
a csupasz emberen
akkor minek*

*Semminek nincs már neve
a nevek már szabadok
édes nevem, okos nevem
menj a tieid közé*

(2000 decembere. 1991. december 24–27. Haláldal címmel)

– Volt három depressziós évem 2001 és 2004 között. Mi okozta ezt, s az ezzel járó némaságot? „Nagyon büszke vagyok arra, hogy sokaknak fontosak a verseim. Volt, hogy el is szálltam kicsit, de ilyenkor általában jött egy jókora pofára esés. Iszonyú adag kishitűség van bennem, nagyobb részt alkatilag, de nem csak.” (Amiről lehet, 67. l.) A *Turista és zarándok* című kötetben Benedek Anna Kemény

Kemény István az érdrilgeti Tarna utcában, 2006-ban. Gál Csaba felvétele

zakója című tanulmányában igazán széles körű áttekintést ad azokról az alkotókról, akik kapcsolódnak hozzád. Mi az, ami elbizonytalanított, ami hallgatásra ítelt?

Ebben az időszakban írtad a Lengni legalább (2002. augusztus), a Kesztű (2003. január–március) és a Fel és alá az érldligeti állomáson (2003. ősz – 2004. április 1.) című verseket. Ebből a csokorból most beszéljünk erről az utoljára említett versedről!

– Ez a három év csak annyiban különbözik a többi depresszív időszakomtól (mert volt még egy pár), hogy ez volt a leghosszabb és legsivárabb írásszünetem. Legalább négy főbb oka volt: 1. mást írtam akkoriban: szappanopera-dialógusokat, álnéven és rengeteget, volt, hogy két tévésorozatra is egyszerre. És a depresszív állapotomat éppen ez tette elviselhetővé, hogy végre pénzt tudtam keresni, és azzal, amiben jó vagyok: írással. Vagyis már nem vagyok egy élősködő senki, vagyis majd egyszer a gyerekeim szemébe tudok nézni. 2. Volt szerepe a depresszióban annak is, hogy a 2001-es verseskönyvem, a *Hideg* mintha nem is lett volna. Nagyon utálok a *kánon* szót, még jobban utálok róla beszélni, de be kell vallanom, akkor határozottan úgy éreztem, hogy valahol eldöntetett, hogy én a „futottak még” kategóriába tartozom az úgynevezett kortárs költészetben. De mert az üldözési mániától viszont fóbiásan rettegek, ezt gyorsan megmagyaráztam magamnak: nyilván van bennem és a verseimben valami konstrukciós hiba, amit pont én nem látok. Ez a gondolat pedig tovább lökött a kognitív diszsonancia negatív spiráljába... 3. Ha az ember elég kitartóan gyakorolja valaminek a nem csinálását, akkor belejön; egyszerűen megszoktam, hogy nem írok. 4. Valószínűleg negyvenéves kori (szébbik nevén: életközepi) válságom volt.

Szóval, ha Háy János nem április elsején született volna, akkor 2001 és 2003 között nem lettek volna befejezett verseim (esetleg egy). De szerencsémre Háy János április elsején született, ami épp elég vicces dátum ahhoz, hogy egy kiadó (Palatinus) minden évben aznap tartson egy közös felolvasást a szerzőinek. Meg közel is van a költészet napjához. Háynak köszönhetem, hogy befejeztem a *Kesztűt* 2003 és az érldligeti állomást 2004. április elsejére. Köszönöm is neki úgy is, mint barátoknak, úgy is, mint a Palatinus Kiadó akkori vezetőjének, hogy kiverte ezeket belőlem!

(A füzetemben a kéziratban áthúзва, de olvashatóan még van hat sor: *Tulajdonképpen itt nevetnek / és nem is tudom, hogy / hol lehetnek, a meglepett / tekintetek sem itt kutatnak / de a zenit fölé sem / mehetnek, el is vakulnak* – ez egész tűrhető, de ebben a versben tényleg semmi keresnivalója.)

A *Fel és alá az érldligeti állomáson* a depresszív állapotról szól. És még valamiről. 2000-tól 2011-ig minden héten egy reggel kimentem Érdligetre a nagynénémhez, Katához. Magnókazettákra mondta a családunk történetét, kávéztunk, süteményt ettünk, beszélgettünk, pontosabban: hallgattam őt. És a szobájában nem voltam depresszív. De mihelyt kiléptem a Tarna utcára (keresztezve a jegenyest), megint az lettem, és így mentem a vonatomhoz, amely 12.25-kor érkezett Pusztaszabolcra. Innen indul a vers:

Fel és alá az érldligeti állomáson

*A gazban román cigarettás doboz
és bánat a szívben,
leszegett fej, erős napsütés,
még mindig fiatalnak látszom.*

Kemény István nagynénje, Csuka Zoltánné Kemény Katalin és Kemény István. Érdliget, Tarna u. 16., 2005 júniusában. Gál Csaba felvétele

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, nincs már itt semmi,
nincs bizony, bezzeg valaha.*

*Harminc éve helyes kis állomás volt,
telente fűtött váróterem, kint fehér
murva és piros-fehér padok,
sok hosszú szerelvény, egész mondat.*

*Most földig rombolt épület,
betonperon, a gazban cigarettás
doboz és pontatlan
érzés a szívben.*

*Régen azt hittem, el kell engedni
avulni, kopni, ami el akar,
el is engedtem, hiba volt,
most jönnek vissza tönkremenne, sorban,
de hát én ugyanaz maradtam.*

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, meglátod, te is ilyen leszel,
ilyen leszel, bizony, mert a jellem
a bűdös életben meg nem változik.*

*Közben ráérősen,
mintha győztes csatából érnének ide,
örök vesztes külsejű emberek
szállingózzák végig a peront,
kis ácsorgások, föl-le séták,
cigaretták, sok kis kevés idő.
Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,*

*azt mondtam, csúfak és prolik,
azt mondtam, várakozók.*

Az érldligeti állomás melletti kisbolt, 2006 májusában. Gál Csaba felvétele

*Most földig rombolt önérzet,
széttaposott cipő, borosta, bánat,
egy szinte véletlen arany karóra,
leszegett fej és félrenevelt múlt.*

*A múlt, ha nem múltnak nevelték,
kamaszkorától csak bosszút áll, mert
mindennap így szól egy szép napon:
„nézz rám: az érldligeti állomás voltam
egykor. És most is csak az vagyok.
Mondjad, mi érdekel.
A bogaras bácsi meghalt.
Szétnyílt tenyeréből
a szarvasbogár elrepült.
A jövő már keményebb dió.”
És ezzel vállat von a múlt.*

*A hangosbeszélő viszont beszélni kezd,
mint a kisebb testvér, ha szóhoz jut ő is,
és jövőt ígér: egy vonatot.*

*Az ilyen alakokat hogy megvettem,
az ilyen figurákat hogy sajnáltam,
mert azt mondták, ők csak egy kis
pont ugyan, de az is jobb, mint a semmi,
és hogy változnak az idők.*

*Szomorkás csönd lesz, mert ugyanazt
szégyelli megkérdezni a gaz és
a szív és a román cigarettás doboz:
ugyan mivé?*

*És vonat jön, mint a menetrendben,
egyszer csak itt áll, és elvisz innen,*

Kemény István az érldligeti állomáson, 2006 májusában. Gál Csaba felvétele

*rövid szerelvény, hiányos mondat,
leülök, nézek, mint az ablak.*

Ugyan mivé.

*Nem sajnálok és nem vetek meg,
célt akarok és könnyű lelket,
ha együtt nem megy, jó úgy, ahogy van:
zengő érc fölött, személyvagonban.*

De nem tudom.

(2003. ősz–2004. április 1.)

– 2003 tavaszán kezdted el írni az Állástalan táncosnőt. 2006 januárjában fejezted be. A befejezésnek épp munkahelyem, a Petőfi Irodalmi Múzeum adta az inspirációt. Őszintén szólva nem emlékszem, mi volt az apropója ennek a versnek. Több fotókiállításunk is nyílt akkoriban (József Attila, Pilinszky János, Tandori Dezső, Íróportrék), de végül is az érdekel engem igazán, hogy miért kíváncsozott ki belőled ez a vers.

– Igen, ez rögtön ellene is mond annak, hogy csak három verset fejeztem be 2001 és 2003 között. De csak látszólag, mert akkoriban még szilárdan ellenálltam annak, hogy a megrendelésre írott versek IGAZI verseknek számtsanak. Az volt a romantikus elvem, hogy vers csakis az, amit magamtól,

és mindenféle kényszer nélkül kezdek el írni. Befejezni azt már szabad külső ráhatásra is, de legyen magamtól elkezdve! Lélekből és szabadon! Márpedig ezt a verset külső ráhatásra írtam: volt egy kiállításterve a PIM-nek 2003-ban: *André Kertész fotói magyar költők verseivel*, és erre kaptam névre szóló meghívást, ami nagyon jólesett, pedig a projektirodalommal szemben erős ellenérzéseim voltak. Küldtek egy André Kertész fotót, hogy ez lesz a témám, ha vállalom. A képen egy kabátos lány és egy vaskályha volt. Nézttem, nézttem őket, megtetszettek, vállaltam, és – naná! – az utolsó pillanatban el is kezdtem írni róluk egy verset, amit – naná! – késve vittem el a PIM-be. A címe az lett, hogy *Vissza a kályhához*. (Az interneten vannak fényképek a kiállításról, de nem tudom kivenni, hogy ott van-e a falon az én versem is. Az elkésés miatt lehet, hogy nincs ott. (E. Csorba Csilla és Kovács Ida voltak a kiállítás kurátorai, ők tudják, hogy szerepelt a versed *Az olvasás élvezete. André Kertész fotói magyar költők verseivel* című kiállításban, amely 2003. április 23. és 2003. június 1. között volt látogatható. – H. K.) És aztán megfeledkeztem erről az egészről, de amikor két év múlva az *Élőbeszéd* című kötetemet raktam össze, megtaláltam a verset, és örömmel láttam, hogy működik: él a zsörtölődős bácsi (a kályha) és a visszazsörtölődő, fáradt, szomorú lány beszélgetése! Hozzáírtam pár sort, még párbeszédeesebbé tettem, jelenetszerűbbé, találtam egy tetőpontot (az ócskást), és közben nagyon megszerettem a bácsit és a lányt – meg a verset is. Új címet adtam neki: *Állástalan táncosnő*. Életem talán legjobb címe. Ez került később az összegyűjtött verseimre is. A vers pedig, amit megrendelésre (fúj!), egy projekthez (fúj!, fúj!) írtam, ha nem is a legjobb, de az egyik legkedvesebb és legfontosabb saját versem azóta is.

Állástalan táncosnő

*André Kertész fotójához: kávéházi asztalnál
fiatal lány kabátban újságot fut át*

*Vissza a kályhához, ha megvan, ha nem dobták ki még,
de úgyse dobták, mindig ez a sértődött kicsi bácsi volt,
a hátrabillent vaskalappal – minthogyha ő megmondta
volna már a múltkor is, de hagyjuk ezt: jönnek be még
újjak, hál' istennek, nekik talán még nem hiába járatom...*

*De Kályha úr, édes, én pont magához jöttem, higgye el,
és tudom, hogy most utál, mert tényleg régen jártam itt nagyon
de az élet elsodort, maga ne tudná, hogy van ez? Igenis
a tanácsaira szomjazom, amúgy meg intelligens a háta...*

*Ült volna szembe, már bocsánat, üresek az asztalok,
a kabátjára nincs szavam, habár egy becsületsértéssel ér fel
hogy képes volt kabátban leülni... de ezt is megszokom,
a tanácsaim pedig, na persze, a tanácsaim, na ja,
hát nézze, kislány, a tánc az annál fontosabb dolog,
mint hogy a táncosokra lehetne bízni, itt vagyok például
én: egyetlen lépést se tettem életemben, de mondhatom,
nem egy és nem két balerina fordult már meg itt,
és a fűtésre nem volt egy rossz szavuk! – Nekem talán volt?*

Mi az, hogy! Most is vacog, csak jól nevelten! Manapság ennek is örülni kéne, de én már hadd ne essek hasra ennyitől! Maga nem azzal jött be, hogy milyen jó kis meleg van itt, de bezzeg künn a szél sikolt, hanem csak úgy... bejött.

Pedig tényleg sikolt, ez nem tavasz, tavasz csak itt van, itt magánál, Kályha úr! – Csak hízelegjen, táncosnőnek akkor se szólítom, nem én! Az élet, kérem, az nem táncanfolyam, hogy a hirdetési oldalt böngészgetve a kályha mellől újrakezdjük!

De akkor mi, az Isten szép szerelmére, mégis micsoda?

Na hagyjon ezzel, kislány, ne mérgesítsen, mert a végén még el találok mondani, hogy az összes belépő részeges csibészben az ócskást látni, az milyen. Na nem! Inkább maga meséljen valami szépet, hadd fiatalodjak, nem baj, ha nem igaz. (2003. tavasz – 2006. január)

– Célszerű romok című versed, ha nem is érte el azt a népszerűséget, mint az Egy nap élet, nagyon ismert és szerethető szöveg. Sikergyánús, ha úgy tetszik. Szerintem kivételes tehetséged van arra, hogy fajsúlyos témákat könnyen befogadhatóan fogalmazz meg. Az olvasó lelkesen adja át magát a szövegnek, élvezettel csodálkozik rá az epikus betétre (Belgium autópályáinak kivilágítására), s amikor sokadjára olvassa, szinte már kívülről tudja, akkor tárulnak fel előtte a titkok, melyek megfejtésre várnak.

Lehet, hogy nincs igazam, de úgy gondolom, hogy ha Bartis Attilával folytatott beszélgetésedben Elias Canetti nyomán „konzervatív anarchistaként” határozod meg magad, akkor ez a vers ennek az önmeghatározásnak költői kifejeződése. „A konzervatív anarchista olyan anarchista, aki nem tud, de nem is akar megszabadulni a múlttól, és egyben olyan konzervatív, aki nem hajlandó kiöregedni a világból. Ha egy k. a. valamit eltűnni lát, így szól: egy pillanat, előbb mutassanak nekem jobbat. Rossz hagyományt gyengít, jó hagyományt erősít. De az erős és jó hagyományt vígan kineveti, mert tudja, hogy ezzel javítja.” (Amiről lehet, 46. l.) Ez elfogadható, vagy tényleg a vizsgálatra van?

Kétszerkettő című aforizmádat a vers végén megismétled. S kiegészíted egy mondattal: „És gúnyolodni tilos!” Miért volt erre szükség?

– Belgium, Brüsszel: Európa mai szimbólumai. Igen, bevallom, a túlcivilizált Európa és a széteső klasszikus európai civilizáció jelképének szántam a kivilágított belgiumi autópályákat. Annak ellenére, hogy a szimbolizmus már akkor kimenőben volt a divatból, amikor még gázlámpákkal világították Európát. De miért is ne használjunk tizenkilencedik századi formákat: szimbólumot, sőt, allegóriát? Azért, mert ezt tiltja a huszadik századi irodalmi közmegegyezés? A klasszikus európai kultúra 21. századi szétesésében – de mondjunk inkább totális átrendeződést – van jó is. Például az, hogy írásban újra bármit megtehetek. A 21. században minden költői eszköz megengedett. Nem kell már modernnek lenni, mint négyszáz év óta folyton.

Ebben a versben (sőt, általában a verseimben) mindent komolyan gondolok. De az iróniát is. Most, hogy kicsit gondolkoztam ezen a tizenöt éves versen, úgy látom, hogy az irónián is ironizál.

Sokáig szerettem azt az iróniát, amiben felnevelt a családom, Budapest, Magyarország. Megtanultam ironizálni, érteni az iróniát. Fordítva beszél-

ni, fanyarul, viccesen. Mindenre rávágni egy negatív választ, lehetőleg jó ütőset, de ha ilyen nem jut eszembe, akkor is mindig a legrosszabb eshetőséget választani. Miért? Mert ez otthonos. A negativizmus közösséget teremt. Sorstársakká tesz másokkal. Sok kedves emlékem van családtagjaimról, barátaimról, vagy a sarki boltból, ahogy egyszer csak előáll egy probléma, és valaki már mondja is a legrosszabb verziót. És máris létrejön egy sorsközösség: a többiek összevigyorognak, értik egymást, és erőt merítenek a közösből. Szóval az irónia hozzásegít a túléléshez, a jég hátán is megéléshez. Kicsiben és nagyban is. Hétköznapokban, vagy olykor még a legnagyobb megpróbáltatások idején is. Ilyeneket gondoltam az iróniáról. És 1990 után, amikor kinyílt a világ, azt hittem, ez az iróniaképesség nemzeti kincse Magyarországnak, nekünk magyaroknak. Mi ezt fogjuk adni a szabad világnak: az (ön)irónia fanyar életerejét. Jó tíz évig még azt gondoltam, menni is fog. Pedig pár év után már jöttek a fejcsóváló nyugatiak, hogy „ti magyarok olyan negatívak vagytok”, de én ettől kicsit mindig megsértődtem, és vártam tovább, hogy a mi derék iróniánk előbb-utóbb meghozza a maga gyümölcsseit: Na, majd meglátjátok! Nagyjából az ezredforduló táján kezdtem úgy érezni, hogy nem hozta meg. Nem érte meg a negativizmus, mert többet vitt a lelkemből/lelkünkéből, mint amennyit hozott. Elkezdtem magamat és magyar honfitársaimat nem fanyarnak, hanem keserűnek látni, betegesen boldogtalannak, extrém mód gyűlölködőnek, cinikusnak, indokolatlanul, kényszeresen, öngazolóan gúnyolódónak. És az önsorsrontásban önazonosnak. A *Célszerű romok* már ebből az időből való. Ezért és hasonlókéért tilos a gúnyolódás.

Az ezredforduló óta is eltelt húsz év. Vannak jelek arra, hogy lassan ki-vesznek azok, akik az iróniát értik, a nyelvét beszélik. Vagy ha nem is vesznek ki, kétszer is meggondolják, hogy megszólaljanak-e rajta, mert ironikus megjegyzésekért egyre könnyebben találhatja magát az ember bíróságon. Iróniáját véres komolyan veszik, és elhalványul minden árnyalat a direkt értelmezés mellett, és minden más értelmezést megtilt, büntet, maga alá gyömszöl valamilyen naprakész forradalmi vagy ellenforradalmi ideológia, pillanatnyi politikai vagy anyagi megfontolás. És aki felhívja a figyelmet, hogy ezt vagy azt a kijelentést talán pont fordítva kéne érteni, urambocsá viccesen, az is ellenséggé válhat. Az ember mosolygó fejcséket tesz mindenho-va, nehogy komolyan vegyék. Vagy inkább hallgat. Szóval most, amikor ez a vers már tizenöt éves, inkább az az érzésem, hogy lassan az iróniát kell menteni. Sőt, talán még a gúnyt is: szükség lehet okos, metsző, pontos gúnyra is, és ahhoz derűs, anarchisztikus bátorságra.

Célszerű romok

*Egy szép napon, mikor egy régi fénykép,
egy fél pár kesztyű
vagy más kacat miatt, nem is tudom,
de a régi önmagammal
szembesültem már megint,
hogy milyen buta voltam, és szívtelen,
és bár a helyzet nem túl sokat változott,
valami csoda folytán mégis vannak*

gyerekeim, múltam, sőt, gerincem,
 egyszóval, hogy ma mennyivel boldogabb vagyok,
 és váratlanul
 és ennek ellenére
 és e pillanatban
 és vigasztalhatatlanul
 a régi önmagammat kezdtem el siratni,
 mert mégiscsak elárultam őt,
 és luxus minden, ami azóta lettem,
 mert megváltozni öngyilkosság...
 ez jutott eszembe egy szép napon.
 Szép nap pedig azért volt ez,
 mert váratlanul
 és ennek ellenére
 és e pillanatban
 estéje is lett neki,
 és a nagy sötétben a belgák,
 igen, a belgák jutottak eszembe,
 akik nemrégiben egy alkalommal
 – így mondja a fáma – nagy jólétükkel nem bírván
 már mit kezdeni, gondoltak egyet,
 és kivilágították az autópályáikat.
 A kis Belgium sokáig úszott
 fényben éjszakánként,
 még akkoriban is, amikor már
 réges-rég hanyatlott és szegényedett,
 mikor már öreg és magányos volt Belgium.

Megálltam ebben a csúfondáros
 fényben, ahol ébren nem jártam soha
 sem azelőtt, sem azután.

Az első érzés a száanalom volt
 – mégiscsak gaz nőtt ki Belgiumból –,
 a második lett a kíváncsiság, hogy
 minek is éltem fénykorában,
 a harmadik, hogy pusztuljon,
 ami menthetetlen –
 és a negyedik volt menteni
 a menthetőt.

Itt állok most tehát,
 és tudom, amit tudok:
 fölösleges fények nincsenek,
 és célszerűek a romok.
 Kétszer kettő pedig négy.
 Ha sosem mondom el - elfelejtik,
 ha túl sokszor mondom – nem hiszik el.
 És gúnyolódni tilos.
 (2005. december – 2006. január)

– A depresszió éveitől elköszönsz. Legalábbis ez jutott eszembe, amikor a Kishitet olvastam. Emlékszem egy régebbi beszélgetésünkre. Mintha azt mesélt volna, hogy a berlini ösztöndíj után Bartis Attilával beszélgettetek, és Attila arra biztatott, hogy hagyd el ezt a kishitüséget. Ennek a kora lejárt már (életkorod és a teljesítményed miatt is). Ekkor vagy ezért írtad meg ezt a verset, valóban a „rontás ellen”.

– Igen, Attila megkért szépen 2010 tavaszán arra, hogy ne kérjek bocsánatot a készülő közös beszélgetőskönyvünk minden ötödik mondatában, mert ennek semmi haszna, ez csak felbosszantja az olvasót – ráadásul abszolút fölöslegesen, sőt kontraproduktívan. Ki is húztam egy csomó bocsánatkérést. A Kishitet ezután, októberben kezdtem írni, de egy másik Attila is inspirált benne: József. Ő mutatta meg – Dante óta talán a legnagyobb költői erővel – azt a bizonyos *homokos, szomorú, vizes síkot*, ahonnan nincs tovább – hát igen, a Poklot. Megmutatta, járt ott. Talán ott is lakott már élete vége felé. Megmutatta: ez az a hely, ahol fel kell hagyni a reménnyel: ahol az ember „szétnéz merengve és okos fejével biccent, nem remél.” Nekem szerencsém van, mert nem jártam ott, vagy nem tűnt fel, hogy ez az. Talán ezért mertem profanizálni József Attilát, vagy inkább továbbgondolni, amit a lelki pokolról mond: „*homokos, szomorú / síkra érni, / sietős léptekkel / átvágni rajta, / vagy megfutamodni, / mint a férfi*”, tehát leírni, hogy talán van tovább, talán mégse csak felhagyni lehet minden reménnyel ezen a síkon, hanem egyszerűen át is lehet vágni rajta. Csak nem kell nagyon szétnézni. És talán-talán: ezt még *csalás nélkül* is lehet. Talán erre a pár soromra vagyok a legbüszkébb minden sorom közül: mert tudtam és mertem valamit kezdeni a pokollal (és József Attilával):

Kishit – rontás ellen

*Kishit, Kishit,
kedvesem, Kishit,
pipacsmező,
mezőnyi méreg,
bocsáss meg, Kishit,
Kishit, Kishit,
de most itt foglak
hagyni téged.*

*A te virágaid
mind vadak, de
én se leszek már
szelíd és senki,
virágozz vadul
tovább, Kishit,
én meg rohanok
újjászületni.*

*Újjászületni,
Kishit, kedves,
korábbi címem,*

régiségem,
tárgyi emlék,
hogy min feküdtem
kiásott földként,
és mégis éltem.

Itthagylak, Kishit,
a büntudatommal,
a kérlelhetetlen
logikáddal,
emlékül pedig
a törhetetlen
üvegből megőrzött
pár szem szilánkkal.

Megyek, mert vár már
egy válogatott kis
csapat, a hátra-
levő évek,
többet akarok
érni annál,
vagy éppen annyit,
amennyit érek.

Sok mindent akarok,
felnőni újra
és gondolkozni is,
ha újra megy majd,
feltámasztani
azt, ami felébredt,
és csalódott arccal
újra meghalt.

Nem válogatni
eszközökben,
a jövőt uralni
végre egyszer,
megváltani, vagy
megjelölni
vizelettel vagy
képzelettel.

A lánglelkű hülyét
megdicsérni,
a korrekt bölcsnek
ellenállni,
jól titkon rúgni
a társadalmat,
ha meg akar ölni
és zabálni.

*Kis véscsengőket,
szirénákat
fogadni örökbe,
nevelni szépen,
gyerekzsivajban
hajtogatni, hogy
egyszerre mindig csak
egy beszéljen.*

*Jöjjön csak, aminek
jönnie kell,
aminek dőlni,
dőljön,
a biztosaknál
legalább eggyel
több dolgok vannak
égen, földön.*

*Ilyenek járnak
a fejemben, Kishit,
homokos, szomorú
síkra érni,
sietős léptekkel
átvágni rajta,
vagy megfutamodni,
mint a férfi.*

*Igen, a pokolba
vezető út is
az én céljaimmal
van kövezve,
és tudom, hogy te se
csak gonosz vagy, Kishit,
hanem még ezer más
gyógyfüvecske,*

*és ezért majd persze
visszavágyom
hozzád, Kishit,
a bizonytalanból,
hogy masszívnak tűnő
roncs legyek újra,
ne megbízhatatlan,
erős kalandor.*

*És mondogatlak
és emlegetlek,
de mondogathatsz
és emlegethetsz,
Kishit, Kishit,*

*kedvesem, Kishit,
maradok mégis
egyre messzebb.
(2010. ősz – 2012. aug. 14.)*

– A magyar irodalomban nagy hagyománya van annak, hogy a Duna mint metafora szerepeljen a költői mondandó kifejezésére, például Adynál, József Attilánál, Kemény Istvánnál (Köszönöm szépen! K. I. megj.). Tehát ennek hagyománya van. Miért éppen a Nílus?

– Az, hogy egy folyó olyan, mint az idő, elég nagy közhely, de attól még a partján ülve mégsem a közhelyességet érzi az ember, hanem az idő súlyát. Azt, hogy a folyó élet: születés, élés, meghalás. Emberélet, állatélet, növényélet, társadalmak, civilizációk élete. A Nílus a leghosszabb folyó, és a legvalószínűtlenebb. Szinte maga a képtelenség. Igaz, hogy az Eufrátesz, a Tigris, a Szir-Darja, az Amu-Darja is csapadékos hegyvidékekről folyik le sivatagokba, de amit a Nílus véghezvisz, az egyedülálló folyóteljesítmény. A Viktória-tótól a Földközi-tengerig jut el, úgy, hogy több ezer kilométert tesz meg a sivatagban, számára a pokolban: egy homokos, szomorú, vizes síkon, ahova egyedül ő visz vizet. És honnan jön? Kelet-Afrikából, ahol mai tudásunk szerint az emberré válás történt, ahol az őseink, pithecosok, hominidák éltek – és ahonnan folyamatosan rajzottak ki a bolygó többi részébe évmilliók során, és milyen úton? Nyilván legtöbbször a Nílus völgyén, mert ez adja magát a legtermészetesebben. És ebben a völgyben nőtt fel Egyiptom, és hol másutt született volna meg az egyistenhit, mint egy ilyen sivatagi folyó árterületén, amiről egyszerűen nem lehetett tudni: honnan jön, hogy kerül ide? Szóval én úgy látom a Nílust, mint egy embert: homályba vesző, mesészerű (paradicsomi) Kelet-Afrikai gyerekkorral, hosszú, hősies, küzdelmes felnőttkorral, és egy gyors halállal. Mint egy őszövetségi pátriárkát/mátriárkát akinek nincs is öregkora, mert haláláig dolgozik, harcol, töri a fejét, gyerekeket nemz, szül és nevel. Ami a Dunát illeti: ő nekem leginkább családtag. Emlékezni vélek arra, amikor a nagynéném először megmutatta a 49-es villamosból. *Kedves Ismeretlen* című regényemben oldalakat írtam arról, hogy a Duna vízgyűjtő területének (Bajorországtól Dobrudzsáig) van egy saját, külön tudata, amit a Duna a mellékfolyói segítségével figyel, és ha beteg, ápol - ha meggyógyítani nem is tud. Nekem, aki egy berlini év kivételével soha nem laktam pár kilométernél távolabb a Dunától, természetes, hogy minden másik folyót belepróbálok a medrébe. Természetesen a Nílust is, és az bele is fér.

Nílus

*Ha te is voltál már Nílus, egy
hullafáradt folyó Egyiptomban,
ébredtél már egy hatezer
kilométer hosszú csúszdán
takaró nélkül párologva
egy majdnem eltelt délelőtt
két sustergő part között,*

mit csináltál, hol jártál az éjjel,
 kivel, mekkora esőkben, miféle
 pöttyös, csíkos, pikkelyes
 állatok ittak és csorgatták
 beléd a vérüket, hogy kerültél haza, és
 hányadszor csinálod ezt –
 akkor tudod, hogy bizony
 Nílus vagy Egyiptomban, és te
 vagy a Nílus Egyiptomban, tehát
 nem lesz már több mellékfolyód,
 esőről ne is álmodj,
 szárít a nap és sajnálkozik,
 szárít a szél és sajnálkozik,
 szárít a datolya és sajnálkozik,
 csak a sivatag lepődik meg
 rajtad, mint minden reggel,
 Nílus, Nílus, hát te még élsz?
 de aztán ő is napirendre tér
 fölötted, és felforrósodik,
 szóval, ha látod, hogy semmi kétség,
 Nílus vagy már megint,
 víz, ahol nincs helye víznek,
 így alakult folyó, ez van folyó,
 jó ez így folyó, úgyse lesz jobb folyó,
 akkor most képzeld el azt, hogy
 utoljára vagy Nílus Egyiptomban,
 csak most az egyszer gondold át, Nílus,
 hogy mi vagy,
 mi minden,
 pusztába kivonult remetefolyó,
 erős, szívós, aszkétikus folyó,
 megbízható, türelmes folyó,
 jó szülő,
 derék és dolgos nőket, férfiakat
 neveltél fel és táplálsz most is, akik
 szeretnek, tisztelnek, becsülnek,
 nyugodj meg, Nílus,
 megtetted a dolgodat,
 és örülj egy kicsit,
 mert most már
 Nílus is maradsz:
 a sós vízig kitartó
 el nem párolgó
 mindig újra váratlan
 meglepetés egyszeri véletlen
 csoda

(kb. 2014 – 2017. okt. 22.)

– A Hipnoterápia az utóbbi évek egyik legjelentősebb verse. Te magad is azt mondtad, hogy fontos darabja Nílus című kötetednek. Ez egy nagy vers, hosszú

vers a maga 265 sorával. Enciklopédikus költemény. 2016-ban írtad, a vers ideje ennek az évnek áprilisa, májusa. A vers írásának ideje is ez a két hónap, vagy hosszabb idő alatt született meg?

– Igen, nagyrészt 2016 májusában írtam, és nem volt régi előzménye. Áprilisban Rájátság-koncertre mentünk Debrecenbe. Éppen virágoztak a repcetáblák végig az M3-as mellett, valószínűtlen, nem e világi sárgán. A turnébuszból olyannak tűntek ezek a méltóságteljesen hátráló nagy foltok, mint egy nagy költségvetésű de szomorú amerikai film utolsó jelenete a stáblistával. Amikor megálltunk egy pihenőnél, felírtam egy cetlire, hogy *ön most szomorú, szomorú*, meg a repcetáblákat: pár sort. Aztán egy-két hétig nem volt időm elővenni, de tudtam, hogy ez most megvan, a hangja, a hangoltsága, a hangulata, a szituáció (az, hogy egy terapeuta mondja), ezt írni kell. És nem lesz rövid. Ekkoriban Wirth Imre közvetített nekem egy felkérést a Műcsarnoktól, hogy a *Kis gesztusok* című kiállítás katalógusába adhatnék egy írást, de először nem akartam vállalni, mert nem volt koncepcióm, és nem akartam maszatolni. De aztán kiderült, hogy egy vers is lehetne ez a szöveg. Ha Imre nem említi meg ezt a könnyítést, akkor talán soha nem írom meg a *Hipnoterápiát*. Így viszont eldöntöttem, hogy ezt a cetlit most nem aszalom hónapokig vagy az örökkévalóságig. Neki is láttam, ahogy kell: megírtam az aktuális *Barátok közt*-epizódomat, és aztán hetekig csak ezzel a verssel foglalkoztam (persze az e-mailjeimen kívül).

–A szomorú szó meghatározó, ha jól számoltam, huszonkilencszer fordul elő a versben. A Nílus című kötet nyitó versében, a Rakpartos balladában a „nem kell értem aggódnok / kis túlzással boldog vagyok” két sor után a kötet utolsó előtti versében a szomorúság az alapézés. A boldogságról itt is szót ejtesz, de úgy, mintha nem érdekelne ez az érzés:

*„Egy galambot lát. A szeme oldalra néz,
mintha nem érdekelné a csőre.
Szomorú. Arra gondol, hogy ön talán
a boldogsággal van így.”*

Kalász Orsolya és Kemény István a pomázi HÉV-megállóban. Wirth Imrénél tett látogatás utáni búcsú 2020. június 19-én. Wirth Imre felvétele

Kemény István hogyan viszonyul a boldogsághoz? Boldog ember vagy? Vagy milyen más fogalommal helyettesítenéd a boldogságot? Költők közül kevés „boldog” alkotóval találkoztam, Weöres Sándor számomra ilyen. Úgy érzeltem, hogy minden átmeneti depresszív időszak ellenére Te is a derűs költők közé tartozol.

– Legalábbis igyekszem, hogy indokolatlanul ne növeljem a szomorúságot. Nő az magától is, kint is, bent is. Azt akartam, hogy ebbe a versbe is kerüljön némi vidámság. A galamb a kétfelé néző szemével, akit látszólag nem érdekel a csőre, tulajdonképpen karikatúra saját magamról: mintha madár lennék, és a madaraknak oldalra nézni kényelmesebb, mint előre, pedig a formájukat elnézve valahogy minden *arra irányul* rajtuk, amerre a csőrük mutat, kivéve a szemeiket. Egyáltalán: egy madár *irányul*. Egy ember *nem irányul*, vagy kevésbé látszik rajta, hogy merre is – de ha irányul, akkor a boldogság lehet ez az irány. A boldogságra mutat a mi lelki csőrünk. Sajnos az én lelki szemeim nem erre a csőrre vannak beállítva (a turnébuszból is inkább a repcére néztem, nem előre), és attól tartok, hogy másoknak is a szomorúság a legkényelmesebb állapot. Ha nincs sürgős tennivalónk (többnyire van), és ráérünk merengeni, akkor ünnepélyes szomorúság fog el minket, elégikus hangulat. Tulajdonképpen az volt ennek a versnek a fő tétje, hogy lehet-e ebből az ünnepélyes szomorúságból valahogy boldogságot csinálni. Innen jött az ötlet: a gyógyterápia. Kutyaharapást szőrivel: írjuk le terápiás céllal huszonkilencszer a szomorúságot, és lássuk, mi lesz!

– „Őn szomorú. A centrumra gondol / és szülőhazájára a periférián.” *Berlin a szabad világ centruma, s a haza a periféria. Ugyanakkor a vers centrumában, a 130. sornál kezdődik a szülőhazáról szóló gondolatsor, s itt billented ki az olvasót a közérzeti líra elégikus hangulatából egy látszólag nem szervesen kapcsolódó történettel a repcetáblákról. Ez a „kizökkentés” még nagyobb hangsúlyt ad a szülőhazával kapcsolatos kritikus gondolataidnak. Az, hogy a vers közepén mondd el ezt, tudatos volt?*

– A *Hipnoterápiát* tekinthetjük egy irgalmatlan hosszú elégiának, de egy nyúlfarknyi enciklopédiának is (ahogy mondd) – ami azt próbálja feltárba venni, hogy az ünnepélyes szomorúság miből is áll össze, hány darabból. Először a jelenre nézünk rá (park, április), aztán a száz éven belüli jövőre (talicska, gépek, közhelyek), majd az újkorra (gőzgép, paróka, Marx), és aztán megint a jelenre: célok és kihívások 2016-ban (ifjúmarxisták, világrend, függöny); és jön sorban a többi téma: mi van még meg a szerelemből (forradalom, múzeum), a hazából, a szülőföldből, a tradicionális tudásból (repce, agrokultúra, félgymag állapot), a művészetből (kurátorok, kiállítások megnyitói), a családból, a szülői házból (ezotéria, cselekvő szeretet), a régi magunkból (vers Atlantiszról), és a világegészből (Szent Ágoston és a mindent elnyelő lyuk), végül megint a jelen (park, üveg, locsolás). Tehát a szülőhazával kapcsolatos kritikus rész ebbe a sorrendbe illeszkedik bele, és nem akar se kritikusabb, se megengedőbb lenni, mint a versben felvonuló többi kép. Viszont tényleg tudatos volt ennek a résznek az elhelyezése: nem akartam a szülőfölddel kezdeni és befejezni se, mert ez a vers tágasabb ennél. Úgyhogy egyszerűen hagytam, hogy a szülőföldes sorok írás közben, anélkül, hogy ide-oda rakosgatnám őket, szépen megtalálják a maguk helyét a vers közepén.

– A megkésettségről is írsz: „A tengerpartra gondol, / ahova mindig későn érkezett. Mindig / csak üres palackot talált. Valaki már / elutazott a hajótöröttért, / vagy kiszabadította az ifritet.”

– Hát ez egy kis privát önsajnálát, de talán mindenki érezte már, hogy ő mindenről elkésett, pedig ha csak fél perccel előbb születik (vagy negyven évvel később), akkor most pont a helyén lenne. A vers legvégén nem az Ember tűnődik az Emberről a tengerparton, hanem csak egy ember (a vers főszereplője, na jó: én) a saját életén, egy padon.

Hipnoterápia

*Ön most szomorú.
Szomorú, szomorú.
Úgy érzi, még sose volt vidám.
De nem gondol a szomorúságra,
csak szomorú. Ön most szomorú.
Szomorú, szomorú, nagyon.
Átadja magát a szomorúságnak.*

*Magasról akar lenézni
élete színterére.
Megfelel erre egy pad is, ha rááll,
egy repülőút még jobb lehetne.
Műholdra gondol, de elveti:
túl nagy gesztus volna,
elvesznének a részletek. Önnek
most nincs szüksége megoldásra.
Ön szomorú. Nem áll föl a padra,
inkább leül rá. A rügyeket nézi.
Most pattannak ki éppen,
mert április van,
2016.*

*A motoros sóhajok jutnak eszébe,
amikkel majd az ősszel
a művelt világ kertészei a sétatokról
félrefújják az avart.
Ön most szomorú, szomorú,
szomorú. A gépekre gondol. Arra, hogy
idézőjelbe tették, és megfojtják az embert,
és arra, hogy mindenki erre gondol.
A gondolkodás gépeire gondol,
a közhelyekre. Hogy száz éven belül
a közhelyek is eltűnnek az emberekkel együtt.
Szegény talicska, és veled mi lesz? Ön
ezt gondolja, mert a jövővel ellentétben
a talicskát jól ismeri,
és lát is egyet éppen*

gyermeki bizalommal dolgozni
egy virágültető nő kezében.

Ön szomorú. Nem végtelenül,
csak nagyon-nagyon.
Az életkorára gondol. Ön öreg.
Öregebb a koránál. Ön modern.
Tapasztalt modern. Ön egy
tizennyolcadik századi úr.
Kétéves volt, mikor a szomszéd birtokon
egy fészkerben megindult a gőzgép,
és hatvan múlt, mikor egyszer az utcán,
szokott reggeli sétája közben,
az ötéves Marx úgy megbámulta a copfját,
amit a tarkóján felejtett öregkorára.

Ön szomorú. A tapasztalataira gondol
és az emlékeire. Kis gesztusokra,
amiket észrevett, következtetésekre,
amiket levont. Az összefüggésekre,
amiket talált. Büszke rájuk.
A pillangó-effektus pillangójára gondol,
akinek egy-két választ most már akár
tudna is adni: mikor lebbentse a szárnyát,
mikor ne, mennyire, sőt, talán hogy
miért. Arra gondol, hogy fel kéne kutatni
a pillangót, mert ismert többet is:
egyiknek ma súlya és hatalma van, a másik
könnyű és szabad maradt, de a módszer
ugyanaz: mozdulatlanul maradni,
megvárni, hogy a pillangó leszálljon,
és ő kérdezzen, ha akar.

Ön szomorú. Gyermekeire,
az ifjúmarxistákra gondol,
akik most vannak felkészülőben,
most halmozzák fel a tudást.
Döbbsenten merednek rá a korra, melyben élnek,
tudják, hogy spektákulum, amit látnak, hazugság, de
mindent megnéznék, mindent megjegyeznek,
megvitatnak, rendszerbe illesztenek.
Cselekvésre készülnek: ezt a csodálatos
függönyt, ami itt lóg előttünk, és
amit velük együtt ön is
megbűvölve bámul, és
amire rá van vetítve, festve
a mögöttes zajló előadás, vagy
nincs is mögöttes semmi, mert
annyira dúsan redőzött, olyan
titokzatosan hullámzó függöny ez –

egyszóval a valóságot –
az igazságról fellebbenteni.
Erre készülnek ők. Elszántak és
szigorúak, de önnel elnézőek,
mert tudják, hogy korszerűtlen,
de azt is, hogy szomorú,
és a szomorúság egészen
sohasem korszerűtlen,
és ön hálás ezért nekik,
és arról, amit érez,
hogy ezt a függőnyt fellebbenteni
épp akkora munka lenne, mint
a pillangót jobb belátásra bírni –
erről inkább hallgat, mert
hátha mégis csak hit meg logisztika
kérdése mind a kettő, és mert ők úgyis
jól tudják, milliárd dollárra lebontva
és százezer erőszakos halálnyi
pontossággal ismerik
a fellebbentés költségvetését, sőt
tisztában vannak azzal is, hogy
hol csalhat ez a költségvetés,
hol lehetnek benne szándékosan
hamis adatok, hol dolgozhat benne vírus,
összeesküvés, és hol pusztán a káosz. Ők
ezt már mind megtanulták, és ön
nem szeretné, hogy kinevessék,
ön hiú. Eszébe jut, hogy hiúságból
még akkor régen, az ötévesével
való találkozás délelőttjén,
az első borbélynál levágatta a copfját,
meg az, hogy az élettapasztalata
épp csak annyira használható
gyermekeinek, az ifjúmarxistáknak,
mint a copfja.
A copfjára gondol. Ön egy copf.
Most sajnálja magát.
A szerelmére gondol, aki félmeztelenül
vezette a barikádra a forradalmat, és hét
emberöltővel később egy berlini
múzeumban kicsúfolta önt, aki nem
akart vele átmenni a Pokol Kapuja alatt,
amit téglánként megszámozva
raboltak el Mezopotámiából
sok más értékes rommal együtt,
mert akkor még ott volt minden erő,
ahol a múzeum ma is áll:
centrumában a szabad világnak.

Ön szomorú. A centrumra gondol
 és szülőhazájára a periférián.
 Felnéz: buszon ül: ott van.
 Mindkét oldalon titokzatos-sárga
 repceföldeket lát. Nagyon
 megtetszenek önnek ezek a képek,
 a lélegzete is eláll. A művészetre gondol, de
 közben eszébe jut, hogy repcét vetni olcsó,
 könnyen művelhető, a félgymarmati
 agrokultúra jele, és pusztá véletlen,
 hogy a repcetáblák gyönyörűek is:
 mind egy-egy gonosz érv amellest,
 hogy szülőhazája parasztjai elbutultak:
 a nagyapjuk ide még húszfélét vetett.
 A busz méltósággal halad, a repcetáblák
 delejes fénnel világítanak.

Ön szomorú. Barátaira,
 a művészekre gondol.
 Az anyagaikra, a termeikre,
 a munkáikra, a kurátoraikra, akik
 terelgetik, nyírják, gyógyítják, eladják,
 és fájó szívvel le is vágják őket, ha kell,
 a gazdag gyűjtőikre gondol,
 a megnyitóbeszédeikre,
 kis pezsgőre gondol metszett
 üveg pohárban vagy műanyagban,
 a lázadásaikra mindez ellen,
 a vitáikra és a törvényszerű
 elbukásaikra gondol. Ön
 szomorú. Az elbutulásra gondol.
 A sajátjára és a barátaiéra.
 A prostitúcióra gondol és
 tanáraitra, akiktől
 azt tanulta, hogy a művészet segít,
 erőt ad, szabadságot, hitet,
 és hogy önnek is ez volna a dolga,
 de ön csak szomorú. Hogy
 a feltörő szégyent elkerülje,
 gyorsan a régi mesterekre gondol,
 akik tisztább szívvel adták el magukat
 mediciknek, második gyuláknak,
 és arra a tisztább szívre gondol,
 hogy tisztább volt-e tényleg,
 de másodszor átgondolva is
 arra jut, hogy tisztább. És most
 fogja el a szégyen, amit
 az előbb még elhessegetett.

Testvéreire, az ezotérikusokra gondol,
akik mindig is szelíd mosollyal
nézték a művészeket, tudták,
hogy máshol van a mélység,
az anyagról pedig szeretettel, de mint
egy drága öreg kutyáról beszéltek,
aki nemsokára meghal:
majdnem húszéves szegény,
már nem lát, süket, kövér, alig
bír járni, de még nem szenved talán,
és nem tudja, hogy beteg –
ilyenformán beszéltek testvérei
az anyagról is, teljes felelősséget vállalva érte,
de mégis fölényesen. Mint akik túléltek,
és el fogják temetni az anyagot
egy természetfölötti rend szerint.
Őn szomorú. Érzi, hogy mindig
úgy gondolt testvéreire, ahogy
ők az anyagra. A gyermekgyógyászai
diplomájukra, a praxisaikra, a hasznos
életükre is. A gyógyításra gondol.
A szülői házra gondol, és Atlantiszra, aki
végül majdnem huszonkét évesen múlt el,
és a kertben temette el együtt a családot.
Hazamegy testvéreikhez. Leülnek a fűbe
használt fényében a napnak, holdvilágnál.
Azt mondják, olyan szomorúnak tűnik.
Pedig most épp alig, válaszolja, és rájuk
mosolyog. Nem faggatják.
Ők mesélnek inkább, de később
felolvasnak egy verset önnek:
De majd midőn újból felmerül
a tengerekből Atlantisz
szigetének vizes arca,
mosoly lesz azon. Pedig mindenki
azt várta, hogy majd
valami borzalmas utolsó firtor fog
előkerülni, de a műhold-
felvételek alapján
egyértelmű, hogy
Atlantisznak nyugalmas,
boldog álma volt.
Hm, ezt ki írta, kérdi ön, és
nemsokára bóbiskolni kezd.
Testvérei suttogva tanácskoznak,
plédet hoznak ki, és lábujjhegyen
surrannak be a szülői házba,
magára hagyva önt a kertben
a palack borral,
amit önnek nyitottak.

Kinyitja a szemét. Szabad.
A tengerpartra gondol,
ahova mindig későn érkezett. Mindig
csak üres palackot talált. Valaki már
elutazott a hajótöröttért,
vagy kiszabadította az ifritet.

A két gyerekre gondol, akiket
a tengerparton Szent Ágoston talált,
amikor napi ideges sétájára
kirobogott, tűnődni a létező
legegyszerűbb világmodellen,
a Szentháromságon,
amit nem értett, pedig ő állította fel.
Kislány volt és kisfiú.
Egy-egy kagylóval ástak a vizes homokban.
Hát ti mit műveltek, kérdezte tőlük.
Belemerjük a tengert ebbe a lukba!
De hisz ez épp olyan lehetetlen, mint a
Szentháromságot megérteni,
rikkantotta Szent Ágoston, és aznap
mint egy költő, úgy örült a gondolatnak,
hogy a világ egy lukba merhető.

De ön szomorú. Önnek nincs feloldás.
Ül egy padon a parkban.
A fák lombot hajtottak ön körül,
mert május lett,
2016.

Egy galambot lát. A szeme oldalra néz,
mintha nem érdekelné a csőre.
Szomorú. Arra gondol, hogy ön talán
a boldogsággal van így.
De nem csalódott, nem dühös,
nem türelmetlen, ki se neveti magát.
Nem is elégedett. Szomorú.
Szomorú, ünnepélyesen.
A szomorúságra gondol. Erőt merít belőle.
Mégfürdeti benne az üres üveget. Feláll a padról.
Az első adagot egy virág tövére önti. Locsolni kezd.
(2016. május)

– A Világ túlvégén című versed 2019. december 24-én jelent meg a Pannon Tükörben. Eric Satie zeneszerző Gnossienne No.1 dallamára írtad a szöveget, és Kollár-Klemencz Lászlónak ajánlottad. A Kollár-Klemencz Kamarazenekar Ég az erdő című albumán szerepel a feldolgozás. (<https://www.youtube.com/watch?v=Y3iR7W0BeAA>)

Mikor és hol találkoztál Satie zenéjével, és miért szeretted meg annyira, hogy versszöveget írj a zenéjére? A beszélgetésre készülve Kappanyos András 1 nap élet –

Utánaszámolás című tanulmányában is találkoztam Eric Satie nevével, ezt írja: „a vers egyik elbeszélő félsora voltaképpen tartalmazza is a vers ars poeticáját: »Nagy szavak váltak könnyű zsvivájá. És ebben a könnyű zsvivában, mintha odavetett vagy véletlenül áthallott töredékek lennének, hatni kezdenek a nagy szavak. Ez a zsvivaj úgy könnyű, mint Eric Satie elképesztő zenéi.«” (In: Turista és zarándok, 301. l.)

Többször beszélgettünk arról, hogy dalszöveget írni nem könnyű, nem úgy működik, mint a vers. Több kísérleted is volt ebben a műfajban, vannak jól sikerült darabok, mint például a Távoli légiveszély Marlene Dietrichnek ajánlva. A világ túlvégén is ebbe a sorba tartozik. Van még vágyad arra, hogy zenére írj szöveget?

– Nem kell naplófüzetekben keresgélni, elég beütnöm a gmail-be, hogy Koll, és már ki is jön, hogy ezt a verset 2018. január 12-én pénteken 11.17-kor küldtem át Kollár-Klemencz Lászlónak. Pár nappal előbb ő küldte át az Eric Satie-darabot, hogy nincs-e erre egy szövegem. A művet onnan ismertem, hogy mind a két lányunk játszott, amikor zongorázni tanult. Most, hogy Laci átküldte, és meghallgattam, hirtelen előjött az a korszak, amikor Lili és Zsófi kicsi volt. De nemcsak a zongoratanulás, hanem az is, amikor pár évesen, kora tavasszal a macskós overáljaikban tesznek-vesznek a kertben. Az eredeti Satie-darabra Kollár Laci egy hideglelősen gyönyörű átíratot csinált. Maga az eredeti zene se megnyugtató: mindig is éreztem benne valami sátánit, és nemcsak azért, mert a Satie szó is Sattal kezdődik. De Laci örült változata teljesen kihozta belőle az ördögöt. Nagy kedvem támadt erre szöveget írni. De sajnos nem vagyok született dalszövegíró, ritkán kapom el azt a nemtudommicsodát, amiben ott a dal. Gondoltam, na jó, egy órát rászánok a dologra, hátha találok valamit. És lapoztam a füzetemet, a cetlijeimet, és tényleg találtam egy versötletet arról, hogy a sátán csak a farkával kavarja ezt a világot, ide se néz, hanem valami fontosabb dologra figyel. Hirtelen meglett egy refrénsor: *a farka lóg az elhagyott világba*. Megvan?! Pár óra alatt megírtam a szöveget, ami nálam fénysebességnek számít.

(Kappanyos András „Eric Satie elképesztő zenéit” említi. Az ő ráérzése pedig nekem elképesztő, hogy belehallotta egy ilyen régi versembe Satie-t. Hát még, ha esetleg nem is tévedett...)

Most keresem a füzetemben, hova van ez az ötlet felírva. Nem találok. Talán ez is egy cetlin volt, és kidobtam. Van helyette egy kétsoros vers *Távolodó szörnyeteg* címmel: „*Ott megy, és egyre kisebb a háta. / Ettől féltünk annyira?*”

És van még 2016 végéről is egy kis vers, *Találós kérdés* címmel: *Ott ülsz, trónján az Egésznek, / Onnan nézed ezt az egészet. / Nehezebb vagy a sátánnál, könnyítésnek, / Könnyebb vagy mint a semmi, nehezítésnek. / Ki az? / Mi az?* Megfejtés: az Isten.)

Ezt a verset nem tettem bele a *Nílus*ba, mert dalszövegnek szántam, pedig éppen akkor, 2018 januárjában írtam, amikor a *Nílus* verseit összeállítottam. Most már beletenném.

A világ túlvégén

*Kollár-Klemencz Lászlónak
Eric Satie: Gnossienne No.1 dallamára*

*A világ túlvégén
Az idők túlpártján
A világnak háttal ül, nem erre néz*

a sátán

Az utolsó műhold
 Az utolsó bárka
 Csak a sátán farka lóg az elhagyott

világba

A farka lóg az elhagyott világba
 Azzal kavarja nem is figyelve hátra
 A farka lóg az elhagyott világba
 Azzal kavarja nem is figyelve hátra

Ideát egy kertben
 A sövény aljában
 Az avarban turkál egy kislány egy zöld

overálban

Két éve jött az elhagyott világra
 Összpontosít a két szál hóvirágra
 Csak egy kislány egy zöld overálban
 Még dolga lesz az elhagyott világban
 (2018. január)

– Közlemény című versed az Élet és Irodalomban jelent meg először (LXIII. évfolyam, 51–52. szám) 2019. december 19-én. Nagy feltűnést keltett a szöveg. Az időzítése is stílusos volt, karácsony előtti napokban érezhettük mi, olvasók a katarzist. Huszonkét sorban sorolod, hogy mi mindent nem szeretnél megzavarni, megrendíteni, sérteni, átrendezni stb. két egyszerű, közhelyszámba menő keresztényi, ha úgy tetszik általános emberi értékfogalommal: a szeretet és hit fontosságának hangsúlyozásával. Ugyanúgy triviálisnak nevezhető állandó értéket erősítesz meg a magad és olvasóid számára, mint ahogy a Kétszerkettővel tetted, vagy a Szlogennel (2000 decemberében: Csak a lényeg nem hagyja el a süllyedő hajót.). A hosszú bevezetővel tetted lehetővé, hogy a 21. században is érvényesen közve-títsd „kizárólag egy értelmes és boldog jövő esélye érdekében”, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb érték. Miért éppen 2019 decemberében érezted úgy, hogy erre fel kell hívnod a figyelmet?

– A decemberi időzítés nem volt előre kitalálva, de jól jött az ÉS felkérése, mert ez a vers szerintem egy karácsonyi folyóiratszámába való. Egyébként augusztusban jött az ötlet egy buszon (megint egy busz), egy észak-macedóniai hegyi szerpentinén, a 2019-es strugai költészeti fesztiválról jövet. A buszban (és bennem is) vidám, felszabadult hangulat uralkodott: akkorra már elmúlt a sok-sok hónapos szorongásom attól, hogy meg fogom-e állni a helyemet a fesztiválon (a nem éppen acélos angolom meg a gyáva természetem ellenére). Ekkor már látszott, hogy megálltam: A méhészt című versem felolvasása alapozta meg a pozícióm a társaságban három esttel előbb, és az utolsó éjjel már együtt énekeltünk az Ohridi-tó partján: én a Csitári hegyeket, amit hevenyészve le is fordítottam angolra. Ezekén kívül két héttel Struga előtt tudtam meg, hogy szívbillenytű-műtétem lesz, de itt a buszban ez is távoli volt: most éppen minden rendben volt, sütött a nap, közös vicceink voltak a többi meghívottal, közösséget képeztünk.

Egyszerű, jó érzéseim voltak, hogy a szeretet (közösség, együttlét) és a hit (bármiben) a legfontosabbak. És hogy ezt végre egyszer már leírhatnám vers-

ben. Igen, de az olvasók elszörnyednének, például ez a csapat: a két francia, a svéd és a New Yorkban élő palesztin költőlány (a vad hördüléssel ejtendő arab h-vel a neve végén), meg a világfi lengyel és a középső középpályás alkatú, kislánys apa, angol költősrác, ezek mind úgy néznének rám, mint akik kígyót melengettek a keblükön, egy szentimentális, unintelligens, giccsben dagonyázó kelet-európai boomert, akit valamilyen félrefordítás miatt hívtak meg egy nemzetközi költészeti fesztiválra. Szeretet és hit, aha, gondolnák: ez nyilván valami keresztény fundamentalista, vélhetőleg jó szándékú bullshit, de hát egy felelős költő nem írhat arról, hogy 2019-ben egyáltalán létezik még ezen a bolygón ez a szóösszetétel, hogy „legfontosabb értékek”, ami diszkriminálja az összes másikat, például az ökológiai katasztrófátudatot.

Elég az hozzá, hogy gondolatban meggyanúsítottam szegény többi meghívott költőt mindenféle negatívummal, ami a mi jogilag, erkölcsileg, politikailag, orvosilag, technológiailag túlbiztosított nyugati civilizációnkra jellemző. Ahol az a legfőbb cél, hogy senkinek ne fájjon semmi. Ne sértsünk semmilyen érzékenységet, se sajátot, se a másét. Ehhez ki kell zárunk a

Kemény István a Raoul Wallenberg utcai ház udvarán a szívbillentyűműtét után, pandémia idején, 2020 áprilisában. Gál Csaba felvétele

világunkból minden stresszt, traumát, egyenlőtlenséget, negatívumot. Magunkból is és a többi emberből is, mert különben folyton újra egymás eszébe juttatnánk ezeket. És végső soron pozitívumokra se tanácsos gondolni, mert ezek rögtön újra felidézik a negatívumokat, és ott vagyunk, ahol a part szakad: egy olyan világban, ami stresszes, traumatikus, egyenlőtlen, negatív, stb. Vagyis a cél, ami felé megállíthatatlanul tartunk, egy hűvös, korrekt és szótlan világ, benne hűvös, korrekt és szótlan szörnyetegekkel, velünk. Teljesen jogos, hogy ez a társaság kivetne magából, ha a szeretettel meg a hittel jönnék elő. Ráadásul ott volt velem a buszban a modern művészet örök egyszerűség-fóbiája is (jaj, csak Szabolcska Mihálynak lenni nehogy...). De mindezt nem gondoltam ám így végig (vagy nem ott), hanem csak bambultam, néztem a tájat. A többiek is. Néha egymásra néztünk, és mosolyogtunk.

Valahogy mégis jókedvem volt. Nem lehetne mégiscsak kimondani versben, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb? Valahogy nyilván ki lehet mondani, mert a líra pont erre való, megtanultam ötödikben: érzéseket és gondolatokat kifejező vers. És én most ezeket érzem és gondolom.

És jött a vers koncepciója: paródia kell, egy abszurdításig túlírt felvezető szöveg a szálnalmas igyekezetről, hogy minden lehetséges érzékenységre tekintettel legyünk, és ezután jelenteni ki, hogy a szeretet és a hit a legfontosabb. Csak a vége nehogy vicc legyen, mert akkor megette a fene az egészet. (Tehát ilyeneket még véletlenül se szabad beleírni, hogy a kockázatokról és mellékhatásokról kérdezze meg kezelőorvosát vagy gyógyszerészét.)

Előkaptam egy papírt, és lefirkáltam egy vázlatos szöveget a háttámlák mögött bujkálva, nehogy valaki megkérdezze, verset írok-e. (Persze sejtettem, hogy 2019-ben, felelős költő már egy bukszusbokor magánszférájába se hatolna be ilyen durván, de azért sose lehet tudni.) A szöveget november végén, amikor jött az ÉS felkérése, pár nap alatt kidolgoztam.

(Kereselek valamit az aktuális füzetemben, ami ennek a versnek mégis az előzménye lehetne. Egy lap tetejére pár éve felírtam ezt: *a hely / ahol egy újfajta, elviselhető és vállalható / halálordítás kifejlésztésén / dolgoznak.*)

Közlemény

Előrebocsátva, hogy véleményem kinyilvánításával semmiféle nyugalmat nem kívánok megzavarni, világnézeti, vallási, tudományos vagy bármiféle más meggyőződést megrendíteni, kulturális, nemi, politikai vagy egyéb identitásokat sérteni, továbbá akár egyes személyek, akár társadalmi csoportok, akár biológiai vagy egyéb lehetséges létformák értékpreferenciáit átrendezni, relativizálni, egymáshoz képest hátrányos helyzetbe hozni, vagy mások által akár erőszakosnak is megélhető módon és/vagy mértékben befolyásolni; valamint természetesen kerülni kívánva még a látszatát is annak, hogy az életkoromnak megfelelőnél semmivel sem nagyobb tömegben felhalmozódott úgynevezett élettapasztalatomat akár csak indirekt módon is megkísérleljem normatív elvárások alapjává tenni, külön kihangsúlyozva e tapasztalatoknak szubjektív és ennél fogva viszonylagos jellegét, más szóval teljes mértékben csakis az én személyes életemre vonatkozatható relevanciáját; továbbá készségesen, sőt, fejcsóválással elismerve egy bárhol kijelölt objektív nézőpontból még saját magam számára is teljesen abszurd, tarthatatlan és nevetséges voltát annak a kétségkívül akár megcsontosodottnak is nevezhető, ám olykor mégis elháríthatatlan erővel rám törő képzetnek, hogy tudok valamit a világról; tehát erős kétségek között megszólalásom legitim volta felől, és már csak ezért is fenntartva a jóhiszemű tévedés jogát, valamint maximálisan nyitottan az ellenvéleményekre, a fentebb felsorolt, vagy azok közül esetleg kifejejtett szempontokkal teljes összhangban, a magam részéről, lelkiismereti okokból, csakis és kizárólag egy értelmes és boldog jövő esélye érdekében, kötelességemnek tartom teljes szívemből, örömmel és vidáman kijelenteni, hogy – természetesen számos más fontos érték mellett – a szeretet és a hit a két legfontosabb dolog, amit halandó ember birtokolhat.

(2019. november vége)